

Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 лютого – 15 травня 2015 р.**

Це НЕОФІЦІЙНИЙ переклад оригінального документу, написаного
англійською мовою.

Текст представлений виключно для ознайомлення.

ЗМІСТ

I. РЕЗЮМЕ	3
II. ПРАВО НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ .	7
А. Збройні зіткнення	7
Б. Жертви	8
В. Можливі масові, позасудові та довільні страти.....	9
Г. Незаконне та свавільне затримання, катування та нелюдське поводження	10
Ґ. Торгівля людьми.....	14
III. ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ.....	15
А. Свобода пересування.....	15
Б. Свобода самовираження	17
В. Свобода мирних зібрань	19
IV. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА	20
А. Право на достатній життєвий рівень	20
Б. Право на соціальний захист	22
В. Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я	24
V. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.....	24
А. Відповідальність за порушення прав людини, скоєні на сході України	25
Б. Відповідальність за порушення прав людини, вчинені під час протестів на Майдані.....	26
В. Відповідальність за насильство в Одесі 2 травня.....	28
Г. Розслідування справи щодо вулиці Римарської.....	30
Ґ. Здійснення правосуддя	30
VI. ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ Й ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ	33
VII. ПРАВА ЛЮДИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ	37
VIII. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	41

I. РЕЗЮМЕ

1. Це десята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні. Інформація, викладена у ній, ґрунтується на результатах роботи Місії ООН з прав людини в Україні (МПЛУ)¹. Вона покриває період із 16 лютого по 15 травня 2015.

2. Звітний період охоплює часовий проміжок, позначений річницями подій, що мали визначальний вплив на ситуацію із правами людини в Україні та послужили причиною її подальшого погіршення: лютневі події на Майдані у 2014 р.; так званий «референдум» в Автономній Республіці Крим 16 березня; початок урядової операції із забезпечення безпеки в Донецькій та Луганській областях 14 квітня для відновлення контролю над територіями та будівлями, захопленими озброєними групами в березні та квітні 2014 р., яка зіткнулася із спротивом та, за повідомленнями, підтримувалися притоком бойовиків та озброєння із Російської Федерації; насильство 2 травня в Одесі; та так звані «референдуми» про «самоврядування» в Донецькій та Луганській областях 11 травня, проведені всупереч Конституції України та міжнародних норм та стандартів².

3. Більше року, брак захисту та правосуддя для жертв та безкарність правопорушників переважали в Україні. Розслідування грубих порушень прав людини, скоєних на Майдані внаслідок чого було вбито щонайменше 104 протестувальники та 13 правоохоронців та насильство в Одесі 2 травня, внаслідок якого загинуло 48 осіб, все ще триває. Ні одного правопорушника не було притягнуто до відповідальності, а розслідування цих справ залигається повільним. Хоча Генеральна Прокуратура заявляла, що ідентифікувала всіх високопоставлених урядових чиновників, що приймали рішення під час подій на Майдані, нікого із них не було повідомлено про підозру в рамках розслідування. Лише семеро людей, підозрюваних у вбивстві протестувальників 18-20 лютого 2014, було затримано, справа двох із них розглядається судом. Існує широко поширена думка, що розслідування подій в Одесі, яке проводиться Міністерством внутрішніх справ та Генеральною прокуратурою, є ненадійним, зокрема через нездатність чи небажання правоохоронних органів притягнути до відповідальності винних осіб. За наявною інформацією, переслідування правопорушників також ускладнене тим, що деякі із них втекли із України.

4. Крах законності та правопорядку на територіях, що контролюються самопроголошеною «Донецькою народною республікою»³ та самопроголошеною «Луганською народною республікою»⁴ продовжувався та погіршувався у зв'язку із бойовими діями між Українськими збройними силами та збройними групами. Бойові дні продовжують супроводжуватися порушеннями міжнародного гуманітарного права та мають спустошливий вплив на можливість реалізовувати свої права для приблизно п'яти мільйонів людей, які проживають на цій території. В містах, що безпосередньо постраждали від боїв, такі як Дебальцеве, Донецьк, Горлівка, люди зверталися до ММПЛУ зі словами: «ми просто хочемо миру».

---

¹ ММПЛУ була розміщена в Україні 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації із правами людини в Україні, представлення доповідей та внесення рекомендацій відповідним органам влади в Україні щодо вирішення проблем в сфері прав людини. Більш детально мандат місії описаний в параграфах 7-8 доповіді УВКПЛ щодо ситуації із правами людини в Україні від 19 вересня 2014 року (A/HRC/27/75).

² Більше інформації про ці події можна знайти в параграфах 3-6 та 9-10 вищезгаданої доповіді.

³ Надалі згадується «Донецька народна республіка».

⁴ Надалі згадується «Луганська народна республіка».

5. Режим припинення вогню в східній Україні не зберігається повною мірою. Погоджений 12 лютого 2015 року в рамках комплексних заходів для виконання Мінських угод при участі представників «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», він вступив в силу 15 лютого. Комплекс заходів також включає відведення важкого озброєння за лінію зіткнення; встановлення безпечної зони шириною 50-140 кілометрів; вивід незаконних та іноземних збройних формувань із території України; звільнення «заручників та незаконно затриманих осіб» у форматі «всіх на всіх». 17 лютого резолюцією 2202 (2015), Рада Безпеки ООН закликала всі сторони конфлікту повністю впровадити комплекс заходів. 17 березня, Парламент України прийняв постанову, що схвалила звернення до Ради Безпеки ООН та Ради Європейського Союзу з приводу розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки.

6. У перші дні після прийняття вищезгаданого режиму припинення вогню, атаки українських військ збройними групами продовжувалися в районі міста Дебальцеве (Донецька область) до 19 лютого, спричиняючи нові жертви серед місцевого населення, яке і так провело в підвалах уже кілька тижнів. У період із 19 лютого по 10 квітня, режим припинення вогню в цілому дотримувався, незважаючи на щоденні повідомлення про поодинокі перестрілки та зіткнення. В той час як деякі райони в зоні конфлікту залишалися спокійними, наприклад такі як місто Луганськ, інші стали місцем розгортання посиленних боїв з 11 квітня⁵. Околиці аеропорту Донецька та сільського селища Широкине (Донецька область) залишалися основними вогнищами, де інтенсивно використовувалося важке озброєння. Продовжували надходити повідомлення про поставки найновішого озброєння та бойовиків із Російської Федерації.

7. Загальне зниження кількості випадків невибіркового обстрілів населених пунктів після 15 лютого призвело до зменшення втрат серед цивільного населення. Втрати українських збройних сил і озброєних груп продовжували зростати. Загалом, з початку військових дій в середині квітня 2014 до 15 травня 2015 року, було задокументовано смерть щонайменше 6362 осіб (у тому числі, щонайменше 625 жінок і дівчаток) та 15775 поранених осіб в зоні конфлікту на сході України⁶. Багато людей вважають зниклими безвісти; продовжують знаходити тіла загиблих.

8. Продовжують надходити повідомлення про серйозні порушення прав людини, залякування та утиски місцевого населення, що здійснюються збройними групами. ММПЛУ отримали нові повідомлення про ймовірні вбивства, катування і жорстоке поводження, а також про випадки незаконного позбавлення волі, примусову працю, грабежі, вимоги викупу і вимагання грошей на територіях, контрольованих збройними групами. Переслідування і залякування людей, підозрюваних у підтримці збройних сил України або людей із проукраїнською позицією залишаються широко поширеними як і раніше. Часом, доступ ММПЛУ до місць, де повідомлялося про порушення прав людини, обмежувався або збройними групами або міркуваннями безпеки.

9. Збройні групи і так звані «структури управління» «Донецької народної Республіки» і «Луганські народної республіки» несуть відповідальність за порушення

---

⁵ Такі як Авдіївка, Докучаєвськ, Донецьк, Горлівка, Гранітне, Красногорівка, Кримське, Луганське, Оленівка, Опитне, Піски, Попасна, Щастя, Широкине, Слов'яносербськ, Спартак, Станично Луганське, Світлодарськ, Веселе, Водяне, Волноваха, Ясинувата та Золоте.

⁶ Це приблизні підрахунки МПЛУ та ВООЗ, зроблені на основі доступної офіційної інформації. Вважається, що інформація про жертви була занижена, тому реальна їх кількість вища.

прав людини, вчинені на територіях, що перебувають під їх контролем. Кроки, зроблені «Донецькою народною республікою» і «Луганською народною республікою», щоб створити свою власну "законодавчу" базу і систему "правосуддя" ("поліція", "прокуратура" і "суди") суперечать Конституції України і міжнародному праву, і ставлять під загрозу Мінські угоди.

10. З часу так званих «виборів» 2 листопада, що проводилися «Донецькою народною республікою» і «Луганською народною республікою» всупереч положенням Мінських угод та Конституції України, жителі територій, контрольованих збройними групами, продовжують ставати все більш ізольованими від решти України, з у зв'язку із подальшими рішеннями уряду України тимчасово перемістити всі державні установи і організації, з цих територій і припинити фінансування та виплати (у тому числі й соціальні) для установ та фізичних осіб, які перебувають там⁷. 17 квітня, Верховна Рада України визнала ці території "тимчасово окупованими". Становище найуразливіших груп, особливо людей похилого віку, людей із інвалідністю, сімей з дітьми та людей, які перебувають в закладах соціального догляду, залишається вкрай важким; багато з них не мають ніякого джерела доходу або позбавлені доступу до основних соціальних послуг. На початку квітня з'явилися повідомлення про виплату в рублях деяких пенсій і зарплат "Донецькою народною республікою" і «Луганською народною республікою».

11. Система дозволів, введена Тимчасовим порядком 21 січня Службою безпеки України, продовжує суттєво обмежити свободу пересування через лінію зіткнення. Система діяла навіть в розпал бойових дій в лютому, коли багато хто намагався покинути зону конфлікту. Ті, хто намагаються отримати дозвіл стикаються із корупцією і затримками до трьох місяців. Міжнародні та національні організації виступають за перегляд системи видачі дозволів та поки безрезультатно.

12. Захист і безпека журналістів в зоні конфлікту залишається сумнівною; протягом звітного періоду загинуло кілька журналістів. Збройні групи продовжують обмежувати свободу вираження думок і перешкоджати роботі працівників ЗМІ на території, яку вони контролюють. Уряд України визначив понад 100 ЗМІ (в тому числі телеканалів, інформаційних агентств, газет та Інтернет ресурсів) з Російської Федерації, акредитацію яких при органах державної влади призупинено до закінчення операції із забезпечення безпеки.

13. МПЛУ занепокоєна тим, що зусилля Уряду щодо захисту територіальної цілісності України і відновлення законності і порядку в зоні конфлікту, як і раніше супроводжується постійними повідомленнями про довільні і таємні затримання і насильницькі зникнення людей, підозрюваних у сепаратизмі або тероризмі. МПЛУ продовжував отримувати повідомлення про жорстоке поводження і катування людей, затриманих українськими збройними силами і правоохоронними органами. Місія також стурбована тим, що розслідування повідомлень про грубі порушення прав людини з боку українських збройних сил та правоохоронних органів досі не проводилося.

14. Більше 1,2 мільйона осіб переміщених всередині країни з початку конфлікту страждають від ускладненого доступу до охорони здоров'я, житла та працевлаштування. Розповсюдження зброї, відсутність можливостей для працевлаштування, обмежений доступ до медичної допомоги, соціально-психологічних послуг для демобілізованих солдат, а також глибоке занепокоєння, що

---

⁷ Більш детальний опис міститься у 12 параграфі восьмої доповіді ММПЛУ.

режим припинення вогню може не дотримуватися, має серйозний вплив на населення та перспективи примирення. Подальше погіршення загальноекономічної та фінансової ситуації впливає на все населення України.

15. 3 березня Президент утворив Конституційну комісію з метою напрацювання змін до Конституції України на підставі широких публічних обговорень. Три робочі групи почали свою роботу в квітні для напрацювання загальних пропозицій щодо функціонування держави та її органів, децентралізації, самоврядування, фундаментальних свобод та прав людини. 26 квітня були прийняті зміни, внесені до законодавства про судоустрій, в тому числі, про посилення ролі Верховного Суду як гаранта єдності судочинства.

16. 15 травня Президент України підписав пакет з чотирьох законів, які засуджують комуністичний та нацистський режими, як «злочинні відповідно до закону», забороняють їх пропаганду та публічний показ їхньої символіки. Законами передбачена заміна назв міст, вулиць, площ та інших місць, натхнених комуністичним минулим, а також публічне визнання всіх «учасників боротьби за незалежність України в ХХ столітті». ММПЛУ відзначає існування серйозного ризику, що деякі положення пакету можуть обмежити свободу вираження думок та поглибити поділ суспільства.

17. Незважаючи на багато викликів, з якими стикається Уряд України, певний прогрес був досягнений в реформуванні, зокрема дерегуляції бізнесу, державних закупівель, освіти та боротьби з корупцією. 18 травня було утворене Національне антикорупційне бюро з метою проведення обов'язкового електронного декларування доходів та витрат усіх державних службовців. 16 квітня Президент призначив Директора Національного антикорупційного бюро, органа, який буде розслідувати злочини, скоєні вищими посадовими особами держави, включаючи суддів та прокурорів.

18. Ситуація в Автономній Республіці Крим⁸, статус якої визначено Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 68/262, продовжує характеризуватися порушеннями прав людини, які коїть *де факто* влада, застосовуючи законодавство Російської Федерації. ММПЛУ отримала інформацію про жорстоке поводження та катування колишнього активіста Майдана «правоохоронцями» Криму або їх мовчазній згоді. Продовжуються утиски та арешти кримських татар та інших «прихильників єдності» України. «Суд» постановив виправні роботи трьом кримським активістам після того, як вони розгорнули прапор із надписом «Крим – це Україна» під час узгодженого мітингу, присвяченого річниці з дня народження українського поета Тараса Шевченка.

19. Контроль над засобами масової інформації в Криму було посилено. Щонайменше сім засобів масової інформації на кримськотатарській мові, включаючи телевізійну станцію та газету, які користувалися найбільшою популярністю серед кримськотатарської спільноти, припинили своє існування через відмову в перереєстрації за законодавством Російської Федерації. Свобода віросповідання була поставлена під загрозу обмеженнями, що викликані вимогою про перереєстрацію. На даний момент всього 51 релігійна община отримала правовий статус за законодавством Російської Федерації, у порівнянні з більше, ніж 1 400 за законодавством України до «референдуму» в березні 2014 року. Положення деяких вразливих груп, як, наприклад, людей з наркотичною залежністю, є критичним. Приблизно 800 з них на даний момент позбавлені життєво необхідної замісної підтримувальної терапії і до 30 з них померли з

---

⁸ Надалі згадується як «Крим».

березня 2014 року. Лікування, що надається, є неналежним і включає в себе просту детоксикацію і часом подальшу реабілітацію.

II. ПРАВО НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ, БЕЗПЕКУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

A. Збройні зіткнення

20. Після того, як 15 лютого набрала чинності домовленість про припинення вогню, що була складовою комплексних заходів для виконання Мінських угод від 12 лютого 2015 р., інтенсивність і географія збройних зіткнень на сході України значно впали (крім району міста Дебальцеве у Донецькій області, де озброєні групи продовжили постійні напади на декілька тисяч українських військовослужбовців). 18 лютого частини Збройних Сил України отримали наказ залишити Дебальцеве. 17 березня Верховна Рада України прийняла постанову, якою схвалила звернення до Ради Безпеки ООН та Ради Європейського Союзу з приводу розгортання на території України міжнародної операції з підтримання миру і безпеки.

21. У період із 19 лютого до 10 квітня режим припинення вогню в цілому дотримувався, незважаючи на повідомлення про поодинокі зіткнення, переважно із використанням стрілецької зброї, гранатометів та мінометів⁹. Значною мірою це було пов'язано із відведенням важкого озброєння від лінії зіткнення, яке Уряд України та озброєні групи мали завершити до початку березня. Але Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ не мала можливості переконатися в цьому через відсутність доступу до окремих територій. Продовжували надходити повідомлення про постачання сучасної та важкої зброї і бойовиків з Російської Федерації.

22. У період з 11 до 15 квітня спостерігалось значне загострення бойових дій в районі Донецького аеропорту та біля села Широкине (Донецька область), за яке йшли бої. Під час цих бойових дій знову застосовувалася важка зброя, у тому числі міномети, артилерія і танки. Лише 13 квітня українська сторона оголосила про шістьох убитих і 12 поранених, у той час як озброєні групи так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» заявили про чотирьох убитих і 17 поранених. Подальша ескалація відбувалася у період з 3 до 8 травня. 3 травня вісім українських солдат були вбиті, троє – поранені. Озброєні групи оголосили про трьох убитих і шістьох поранених за цей же період.

23. 25 травня Голова Служби безпеки України (СБУ) заявив, що члени збройних формувань, «які не хочуть приєднатися до Збройних Сил, Міністерства внутрішніх справ, Національної гвардії або СБУ, мають скласти зброю та припинити свою діяльність, а саме – залишити зону проведення операції із забезпечення безпеки і, більше того, не створювати та не брати участь у жодних незаконних військових чи напіввійськових формуваннях». 30 березня «очільники» так званих «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» видали «укази», якими зобов'язали усіх осіб, що не належать до «офіційних» збройних чи правоохоронних загонів, здати всю зброю до 4 квітня. Ті, хто не здійснить ці дії, вважатимуться

---

⁹ Місця, які найчастіше фігурують у повідомленнях про порушення режиму припинення вогню: Авдіївка, Докучаївськ, Донецьк, Горлівка, Гранітне, Красногорівка, Кримське, Луганське, Оленівка, Опитне, Піски, Попасна, Щастя, Широкине, Станиця Луганська, Слов'яносербськ, Спартак, Світлодарськ, Веселе, Водяне, Волноваха, Ясинувата, Золоте та район Донецького аеропорту.

«членами незаконних банд», будуть «примусово роззброєні» та «притягнуті до кримінальної відповідальності».

24. У інших регіонах України безпеці продовжували загрозувати вибухи. 22 лютого вибуховим пристроєм було убито трьох людей і поранено 15 під час мітингу у Харкові. СБУ оголосила про арешт підозрюваних виконавців. У ніч на 12 березня стався вибух біля офісу політичної партії «Самопоміч» в Одесі. Повідомлень про жертв не було. Міністерство внутрішніх справ України назвало обидва інциденти терористичними актами. 30 і 31 березня сталося два вибухи на залізничних станціях біля Харкова (жертв не було). У результаті, загальна кількість подібних інцидентів у цьому регіоні з липня 2014 р. склала понад 45 випадків.

Б. Жертви

25. Від початку збройних дій у середині квітня 2014 р. до 15 травня 2015 р. зареєстровано загибель принаймні 6 362 осіб (у тому числі, як мінімум, 625 жінок і дівчат) і поранення принаймні 15 775 осіб у зоні конфлікту на сході України¹⁰.

26. Навіть зі зниженням інтенсивності збройних дій продовжувалися вбивства та поранення цивільного населення. 22 лютого артилерійськими снарядами було вбито трьох цивільних осіб на території міста Авдіївка (Донецька область), що знаходиться під контролем уряду України. 4 березня у своїй квартирі загинула жінка через попадання у житло снаряду під час мінометного обстрілу Авдіївки. У ніч з 28 на 29 квітня було отримано повідомлення про смерть чоловіка та поранення жінки внаслідок артилерійського обстрілу Горлівки, яка знаходиться під контролем озброєних груп (Донецька область). 22 лютого було повідомлено про смерть трьох цивільних волонтерів через вибух міни на шляху до Дебальцевого, що контролюється озброєними групами (Донецька область), та Артемівська, що знаходиться під контролем уряду (Донецька область). 29 квітня цивільна особа зазнала поранень через контакт із мінною розтяжкою біля села Золоте (Луганська область), що знаходиться під контролем уряду. 31 березня Міністерство охорони здоров'я зазначило, що «починаючи з березня 2014 р. принаймні 109 дітей були тяжко поранені, а 42 – убиті у результаті спрацювання фугасів, що залишились після збройних дій, та боєприпасів, що не вибухнули, у Донецькій і Луганській областях» (мова йшла про території під урядовим контролем¹¹).

27. 8 травня Президент Порошенко оголосив, що з початку конфлікту було вбито 1 675 українських солдат. Водночас, «Книга пам'яті» (громадська ініціатива, що співпрацює з Міністерством оборони) зазначає, що станом на 12 лютого 2015 р. було вбито 1 926 військовослужбовців. Станом на 18 квітня у моргах Дніпропетровської області зберігалися 222 нерозпізнаних тіла (які, скоріше за все, є тілами солдатів). Також 170 тіл українських солдат були поховані, із них розпізнано було лише 47.

28. Пошук убитих (як військових, так і цивільних осіб) на територіях, що були в епіцентрі конфлікту, продовжувався. У період між січнем і березнем 2015 р. громадська організація «Союз «Народна пам'ять» оголосила про виявлення у зоні

---

¹⁰ Так само, як і у попередніх доповідях, це приблизні підрахунки ММПЛУ та Всесвітньої організації охорони здоров'я, що засновуються на відкритих офіційних даних. Наведені цифри включають жертви серед українських військових, про які звітувала українська влада; жертви, про які повідомляли цивільні медичні установи Донецької і Луганської областей (цивільне населення і деякі члени озброєних груп, інформація подавалась по ним сумарно), а також 298 жертв катастрофи літака МН-17. Реальна кількість жертв, скоріше за все, вища.

¹¹ Немає інформації про кількість осіб, що були вбиті чи поранені в результаті дії мін чи боєприпасів, що не вибухнули, на території, підконтрольній озброєним групам.

конфлікту 340 тіл, переважно українських солдат. Загальна кількість тіл, виявлених Союзом з 5 вересня 2014 р. до 7 травня, досягла 560, переважна більшість із них знайдені в районах Донецької області, що контролюються озброєними групами. Пошук тіл у зонах бойових дій на території Луганської області, що наразі підконтрольні так званій «Луганській народній республіці», триває.

Особи, що зникли безвісти

29. Відсутність уніфікованої бази даних осіб, що зникли на Сході України з середини квітня 2014 р., ускладнює можливість порахувати їх приблизну кількість. Станом на 10 травня відкрита база даних Міністерства внутрішніх справ налічувала імена 1 331 людей (1 218 чоловіків і 113 жінок), що зникли на «території проведення антитерористичної операції»¹². 6 травня представник України у Тресторонній контактній групі зазначив, що 1 460 людей вважаються зниклими безвісти. Станом на 8 травня база даних громадської організації «Мирний берег» містила інформацію про 378 зниклих українських військовослужбовців і 216 зниклих цивільних осіб. ММПЛУ відзначає, що урядові установи неефективно координують свою діяльність, пов'язану з пошуком зниклих безвісти: як між собою, так і з різноманітними громадськими ініціативами.

В. Можливі масові, позасудові та довільні страти

Скоєні озброєними групами

30. За звітний період ММПЛУ стало відомо про повідомлення про скоєння масових страт людей, що перебувають у полоні озброєних груп. Деякі з таких повідомлень підтверджуються свідченнями очевидців, судово-медичною експертизою та фото-доказами.

31. Представники ММПЛУ поговорили з низкою свідків і родичів українського солдата Ігоря Брановицького, який, за повідомленнями, став жертвою масової страти 21 січня під час перебування у полоні озброєних груп «Донецької народної республіки». Відповідно до їхніх показань, коли українські військові відійшли з Донецького аеропорту, група з 12 солдат, у тому числі І.Брановицький, була захоплена озброєними групами «Донецької народної республіки». Дорогою до будівлі СБУ у Донецьку члени озброєних груп забрали заручників до колишньої військової бази, яку зараз використовує так званий батальйон «Спарта». Заручників били та допитували із застосуванням катувань і інших методів нелюдського поводження. За повідомленнями, усіх затриманих виставили вздовж стіни та били по черзі декілька годин. Це робили близько 20 чоловік – металевими трубами, дерев'яними брусками та прикладами гвинтівок. Вони, начебто, шукали того, хто вів обстріл. Коли І.Брановицький сказав, що це був він, його відділили від решти затриманих, били тупим важким предметом і наносили рани вистрілами з травматичної зброї. Про це свідчить судово-медична експертиза, дані якої були отримані ММПЛУ¹³. За повідомленнями, після того, як Брановицький знепритомнів, командир батальйону «Спарта»¹⁴ відмовився викликати швидку та зробив два вистріли у голову жертви. На додачу до фізичних катувань і нелюдського поводження, до інших затриманих застосовували імітацію страти – члени батальйону «Спарта» стріляли над їхніми головами.

¹² Місцезнаходження деяких таких людей уже було встановлено, проте їхні імена все ще лишаються у переліку.

¹³ Відповідно до судово-медичної експертизи, у нього були численні переломи кісток і синці по всьому тілу.

¹⁴ Арсеній Павлов (позивний «Моторола»).

32. 8 травня МПЛУ поговорила з українським солдатом, якого за день до цього відпустили озброєні групи «Донецької народної республіки». Він входив у групу із сімох затриманих солдат, двоє з яких були поранені. П'ять із них, у тому числі той, з яким проводилась розмова, утримувались у викопаному укритті, один поранений солдат був в іншому викопаному укритті, ще один поранений – у траншеї. Коли він проходив повз зазначені місця, він побачив двох солдатів без ознак життя. Інших солдат змусили перейти у яму, яка, скоріше за все, утворилась унаслідок розриву снаряду. Вони залишались там протягом певного часу, поки члени так званого міжнародного батальйону «П'ятнашки» не витягнули одного з них нагору. Чоловік, з яким розмовляла ММПЛУ, почув постріл, за яким пролунав крик, а потім ще один постріл. Коли четверо заручників залишали яму, чоловік, з яким розмовляла ММПЛУ, побачив солдата, який лежав на землі з закривавленою спиною. ММПЛУ вивчає цю справу.

33. У лютому та березні дев'ять українських солдат, які були взяті у полон озброєними групами у селі Червоний Партизан (Донецька область) 22 січня, були відпущені на волю. Деякі з них підтвердили підозри у масових стратах чотирьох своїх колег¹⁵. У квітні ММПЛУ отримала фотографії українського солдата, чиє тіло було доставлене до дніпропетровського моргу 20 чи 21 лютого. На його тілі були помітні сліди катувань та страти (два сліди на обличчі від пострілів, зроблених із дуже близької відстані, і перерізане горло). ММПЛУ розслідує ці справи.

Скоєні урядовими силами

34. У квітні ММПЛУ отримала інформацію про тіла двох членів озброєних груп, що були дістані із землі восени 2014 р. біля колишнього контрольно-пропускного пункту українських збройних сил (на території, що на той момент контролювалася озброєними групами). Руки зазначених осіб були зв'язані за спиною, їхні потилиці були прострілені. Також ММПЛУ отримала конфіденційну інформацію про члена озброєної групи, якого було забито до смерті під час затримання на контрольно-пропускному пункті української армії восени 2014 р. ММПЛУ працює над встановленням істинності наведених даних.

Г. Незаконне та свавільне затримання, катування та нелюдське поводження

Скоєні озброєними групами

35. Приблизна кількість людей, затриманих озброєними групами, постійно варіюється – переважно через те, що викрадення і звільнення відбуваються все частіше. Озброєними групами утримуються переважно українські військовослужбовці, цивільні особи, що підозрюються у «шпіонажі» чи прихильності «єдиної України», цивільне населення, яке підозрюється у кримінальній діяльності¹⁶, і самі члени озброєних груп (за різноманітні дисциплінарні та кримінальні проступки). 8 травня український представник з гуманітарних питань у Тристоронній контактній групі заявив, що 399 осіб (як цивільних, так і військових) утримуються у заручниках озброєними

---

¹⁵ Як ММПЛУ зазначала раніше (пункт 3 дев'ятої доповіді), 24 січня 2015 р. озброєні групи встановили контроль над населеним пунктом Червоний Партизан (30 км на північ від Донецька). Відео, зняте озброєними групами незадовго після бою за захоплення цього населеного пункту та розповсюджене через соціальні мережі, дає підстави говорити про страту кількох українських солдат, які були взяті в полон у цьому селі.

¹⁶ За даними «глави відділу розслідування міністерства внутрішніх справ» «Луганської народної республіки» (він розмовляв із представниками ММПЛУ 1 травня), у лютому та березні 325 осіб були «затримані» у Луганську через звинувачення у кримінальній діяльності: за рішенням «прокурора» 249 із них були «заарештовані», 64 були поміщені під «домашній арешт».

групами та Російською Федерацією. Станом на 8 травня у базі даних громадської організації «Мирний берег» була інформація про 260 військовослужбовців і 71 цивільну особу, які, як вважається, утримуються озброєними групами. Усі дані, зазначені вище, стосуються людей, чию особу вдалося встановити українській владі або громадським ініціативам. 5 травня український громадський волонтер, що бере участь у процесі оцінки, підрахував, що озброєними групами утримується близько 1 000 осіб.

36. 23 квітня ММПЛУ поговорила з українським солдатом, що його взяли у полон біля м. Вуглегірськ (Донецька область), за який точилися бої. Озброєні групи утримували його в період з 29 січня до 6 квітня. 30 січня його, начебто, перевезли до Горлівки та розмістили у підвалі так званого «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки», у камері два на три метри, разом із трьома іншими українськими військовослужбовцями. Перебуваючи там, солдат носив пов'язку на очах через отримані опіки. Він чув, як одного із затриманих вивели із камери, де вони знаходилися. Його привели назад ввечері, близько двох годин потому. Було чути, що чоловік тяжко дихає, під ранок він уже, як видавалося, був мертвим. Він стверджує, що його жорстоко били, у тому числі прикладами гвинтівок. За два тижні його перевезли до Донецька, до приміщення колишнього районного відділу СБУ. Там його госпіталізували і, начебто, «поводилися із ним належним чином».

37. 5 травня ММПЛУ поговорила з жінкою, яку так звана «ДАІ» та члени озброєних груп «Донецької народної республіки» викрали 22 травня 2014 р. та позбавили волі на п'ять днів через допомогу українським військовим. За її показаннями, їй зав'язали очі та били по голові та ногам кожні дві години, у тому числі тупим предметом (яким саме – вона сказати не могла). Під час допиту її прив'язали до стільця, а її руки були зв'язані позаду, за спинкою стільця. Жінка стверджує, що ті, хто її затримав, забили при ній іншого заручника до смерті. Також двічі до неї була застосована імітація страти: одного разу у неї стріляли з пустим карабіном, другого разу вистріли були направлені над її головою, коли вона стояла навпроти стіни; також її змушували грати у «російську рулетку». Також щодо неї була вчинена спроба згвалтування групою чоловіків.

38. 6 травня ММПЛУ поговорила з чоловіком, якого незаконно позбавили волі на «базі» озброєної групи «козаків» у Донецьку з 1 до 28 лютого. За його свідченнями, він бачив, як інших затриманих б'ють, у тому числі прикладами гвинтівок. Співкамерник чоловіка розповів йому, що його катували електричним током та відрізали йому вуха. Деякі заручники розказували йому, що одного затриманого (в одній камері з яким він перебував), начебто, забрали на допит і закатували до смерті. Жертва також провела 10 днів в ізольованій камері з температурою 5 С°. ММПЛУ розслідує дану справу.

39. 8 травня «глава» «Донецької народної республіки» оголосив про «арешт» 200 «крадіїв, гвалтівників і викрадачів» у результаті масштабної «правоохоронної кампанії, направленої на боротьбу зі злочинністю та корупцією». У результаті цих операцій було «виявлено 13 заручників зі складу цивільного населення та вісім українських військовослужбовців». ММПЛУ отримала інформацію про те, що затриманими можуть бути до 300 людей. Є повідомлення про те, що до цих осіб застосовували катування та нелюдське поводження.

Скоєні урядовими силами

40. У період між 17 лютого і 18 квітня кількість осіб, які перебувають під відданням СБУ, і чий арешт санкціонований судами (з моменту початку конфлікту), зросла зі 720 до 753. А кількість осіб, що офіційно затримані СБУ, зросла з 118 до 134.

41. 14 березня Глава СБУ повідомив, за весь період конфлікту уряд відпустив 1 553 «затриманих зрадників, шпигунів і осіб, що ведуть підривну діяльність» задля забезпечення звільнення осіб, що утримуються озброєними групами. Оскільки для затримання особи на понад 72 години необхідне рішення суду, і оскільки Генеральна прокуратура стверджує, що так званий «превентивний арешт» на 30 днів без дозволу суду (дозволений у серпні 2014 р.) ніколи не застосовувався, є підстави вважати, що, відповідно до наведених цифр, значна кількість людей, затриманих СБУ, утримувалися незаконно (часто – таємно, як повідомляють колишні затримані) до того, як їх відпустили на волю у рамках домовленостей про «одночасне звільнення», що їх було досягнуто із озброєними групами.

42. У травні 2015 р. житель міста Слов'янськ (Донецька область), що контролюється урядом, звернулася до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо викрадення її чоловіка групою невстановлених осіб 28 лютого. У той же день вона подала заяву до міліції. Було відкрите кримінальне розслідування за ст. 146 (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини) Кримінального кодексу України. 26 березня вона отримала відповідь від СБУ про те, що її чоловік був затриманий Управлінням Служби безпеки України в Дніпропетровській області. Затриманий повідомив Уповноваженого з прав людини про те, що після викрадення його забрали до бомбосховища у Слов'янську та тримали у кімнаті розміром приблизно 1,2x1,5 м упродовж 26 днів. У цей період йому не давали спілкуватися з зовнішнім світом та систематично катували задля отримання зізнання у незаконній діяльності на підтримку «Донецької народної республіки». Цей випадок свідчить про регулярність такого явища, як насильницькі зникнення. Щодо згаданого чоловіка діє досудовий арешт.

43. 10 березня «Донецька народна республіка», начебто, передала українській стороні три переліки «військовополонених», яких, на їхню думку, українська влада тримає у правоохоронних органах. Переліки включають 220 членів озброєних груп, 880 «політичних в'язнів» і 900 «цивільних осіб». 6 квітня «Донецька народна республіка» заявила, що 1 378 її прихильників продовжують утримуватися урядом України.

44. За звітний період ММПЛУ продовжувала отримувати повідомлення про порушення прав осіб, що знаходяться у віданні або затримані українською владою. ММПЛУ працює над встановленням істинності таких повідомлень.

45. У період з 10 до 16 квітня ММПЛУ спілкувалася з юристами та родичами «активістів, що виступають за федералізацію», що були затримані СБУ в Одесі у квітні. У квітні та травні ММПЛУ також поспілкувалася із затриманими, які підозрюються у тероризмі. Вони повідомили ММПЛУ, що обшуки їхніх домівок були проведені без необхідних ордерів і зі значним застосуванням сили; їм не роз'яснили їхні права, можливість звернення за правовою допомогою була надана із затримкою до 70 годин; СБУ приводила власних свідків і не вела облік усіх конфіскованих речей. Цим людям повідомили про їхнє затримання лише на наступний день після затримання або навіть пізніше та не надали можливості поспілкуватись із родичами і доступу до правової допомоги. До того ж, ММПЛУ отримала скарги про те, що під час допиту до деяких затриманих застосовували нелюдське поведіння та катування (побиття, удушення шляхом надівання пакета на голову, застосування електрошоку і позбавлення сну, їжі та води на понад як 24 години). Заарештованим не був наданий адвокат для захисту, з них навіть глузували, коли вони просили про послуги адвоката. Уряд України запевнив, що усі звинувачення щодо катувань і нелюдського поведіння будуть належним чином розслідуватися.

46. 9 квітня представники ММПЛУ поспілкувалися із жителем міста Донецької області, що знаходиться під контролем уряду. Він стверджував, що у жовтні 2014 р.

його викрав чоловік у цивільному одязі, який надягнув пакет на його голову, наручники на руки та помістив його у транспортний засіб. Потім його тримали в ув'язненні у підвалі. За свідченнями чоловіка, три дні нападники у масках били його та застосовували електрошок. Під час катувань його змусили підписати зізнання про те, що він «передавав розвідувальну інформацію» «Донецькій народній республіці». Потім чоловіка перевели в інший підвал, який, як він з'ясував пізніше, знаходився у Полтаві. Там слідчий СБУ у присутності свідків склав протокол про його затримання, «як особи, що була спіймана у момент скоєння злочину». Два дні потому полтавський суд вирішив помістити чоловіка під домашній арешт. У лютому слідчий спробував змусити чоловіка визнати вину, що він відмовився зробити. На початку квітня під час зустрічі зі слідчим чоловікові дали мобільний телефон, через який він упізнав голос одного з тих, хто катував його у жовті. Чоловік сказав, що якщо він не підпише зізнання, вони зустрінуться знову. Пізніше співбесідник повідомив ММПЛУ про те, що він підписав визнання вини.

47. 10 квітня ММПЛУ дізналася від військового прокурора Харкова про те, що було розслідувано інформацію про існування секретної установи для затримання на території Управління Служби безпеки України в Харківській області. Після того, як прокурор відвідав цю територію у березні, він заявив про те, що усі камери пусті. Як повідомлялося раніше, ММПЛУ мала розмови з низкою людей, які стверджували, що їх утримували у згаданій установі, і які описали, як їх перед візитом військового прокурора вивезли з камер офіцери СБУ і розмістили у підвалі чи інших місцях будівлі.

48. 24 березня представники ММПЛУ поспілкувалися з активістами з Донецької області, що виступають «за єдину Україну», які говорили про порушення прав людини, скоєні певними особами з лав Збройних Сил України (особливо добровольчими батальйонами, як-от «Дніпро-1») на підконтрольних уряду територіях. Зокрема, говорилося про випадки викрадень з метою викупу та свавільного затримання, особливо у містах Красний Лиман і Селідове (обидва міста знаходяться у Донецькій області). 24 березня глава Луганської обласної державної адміністрації звинуватив солдатів батальйону «Айдар» у викраденні та катуванні заступника голови Новоайдарівської районної державної адміністрації. Як стверджувалося, його викрали 25 листопада 2014 р. та тримали у заручниках (разом із іншими людьми) протягом п'яти днів. Йому погрожували та звинувачували у сепаратизмі, а потім доставили до районної лікарні, де його численні поранення, у тому числі вогнепальна рана, були задокументовані.

49. У середині березня громадські організації «Фундація дослідження демократії», Російська публічна рада з міжнародного співробітництва та публічної демократії, а також Російська фундація миру оприлюднили доповідь «Воєнні злочини збройних сил і служби безпеки України: катування та нелюдське поводження. Доповідь друга». Стверджується, що доповідь створена на основі «інтерв'ю з понад 200 ув'язненими, що були відпущені українською стороною», які, начебто, були проведені у період між 25 серпня 2014 р. і 20 січня 2015 р. У квітні головний військовий прокурор України ініціював вісім кримінальних справ із розслідування звинувачень, описаних у згаданій доповіді. ММПЛУ також з'ясовує дійсність звинувачень, що містяться у доповіді.

Звільнення затриманих і заручників

50. Упродовж звітнього періоду продовжував діяти поетапний підхід до звільнення «заручників і незаконно затриманих осіб» у рамках імплементації схеми «всіх на всіх», передбаченої Мінськими домовленостями.

51. 21 лютого озброєні групи відпустили 139 українських солдат, у той час урядові сили України відпустили 52 людини. 24 лютого були звільнені чотири українських військовослужбовця. 28 лютого Міністерство оборони України заявило про звільнення двох українських солдат і вісьмох цивільних волонтерів. 7 березня з'явилися повідомлення про звільнення п'яти українських солдат з полону озброєних груп.

52. 14 березня Глава СБУ заявив, що з середини квітня 2014 р. було забезпечено звільнення 2 483 людей із полону озброєних груп. 23 квітня СБУ оголосила про звільнення 2 586 людей. 5 травня об'єднаний координаційний центр зі звільнення заручників при Міністерстві оборони України заявив про звільнення 2 667 людей у цілому. Інформація про звільнення ще 184 людей у період між 14 березня та 5 травня не відповідає публічним заявам про звільнення затриманих і заручників, зробленим у цей самий період. Це свідчить або про розбіжності в офіційних даних, або про непрозорий характер «одночасних звільнень», в яких задіяні багато суб'єктів.

53. 26 березня представники ММПЛУ зустрілися з «заступником голови» «комісії з обміну полоненими» та з «омбудсменом» «Донецької народної республіки». За їхньою інформацією, люди, яких звільнила українська влада, часто перебували у поганому стані здоров'я, вони мали ознаки нелюдського поводження. Близько 70% людей, яких уряд України пропонував для «одночасного обміну», були «цивільним населенням», і лише 30% відносились до «військових» і «політичних активістів». Співрозмовники ММПЛУ стверджували, що українська влада продовжує утримувати людей, а потім звільняє певну кількість цивільних осіб, аби збільшити кількість звільнених. Є повідомлення про «обмін» однієї особи зі Слов'янська (Донецька область), міста, що підконтрольне українській стороні, що мав місце три рази. За словами осіб, з якими спілкувалися представники ММПЛУ, багато зі звільнених осіб не отримали назад від органів влади свої паспорти, а кримінальні справи щодо таких людей не були закриті чи були заново відкриті. Протягом звітного періоду група з принаймні 22 осіб, звільнених владою у січні 2015 р., продовжувала залишатися у заручниках у Донецьку. Стверджується, що їхні паспорти знаходяться в СБУ. Представники ММПЛУ мали розмови з деякими з них.

54. Українська льотчиця Надія Савченко, народний депутат Верховної Ради України (з листопада 2014 р.) і делегат від України до Парламентської Асамблеї Ради Європи (з грудня 2014 р.), продовжує утримуватися під арештом у Російській Федерації з липня 2014 р., після того, як у червні її взяли у полон озброєні групи. Вона очікує на вирок суду за звинуваченнями у причетності до смертей двох російських журналістів, убитих у ході конфлікту у Східній Україні. 24 квітня Савченко також інкримінували незаконний перетин кордону. Оскільки Надія Савченко голодувала (з кількома перервами) з 13 грудня 2014 р., 28 квітня вона була переведена з московського слідчого ізолятора до цивільної лікарні. 6 травня Басманний суд Москви продовжив досудовий арешт Надії до 30 червня.

55. 2 травня Глава об'єданого координаційного центру зі звільнення заручників при Міністерстві оборони України заявив, що «кілька десятків» українських військовослужбовців продовжують утримуватися у заручниках на території Російської Федерації з серпня 2014 р.

Г. Торгівля людьми

56. У складних економічних умовах існує підвищений ризик торгівлі людьми. У 2015 р. гаряча лінія громадської організації «Ла Страда» зареєструвала збільшення кількості дзвінків щодо повідомлень про торгівлю людьми. Порівняно з 2014 р., більша кількість людей, переважно жінок, бажали проконсультуватися щодо

працевлаштування, навчання та виїзду за кордон з метою одруження. Одеська громадська організація із захисту прав жінок доповіла ММПЛУ, що вона задокументувала 60 випадків торгівлі людьми у 2014 р. У той же час, у 2015 р. Міжнародна організація з міграції (МОМ) виявила 230 жертв незаконної торгівлі людьми.

57. Основними напрямками вивезення є Російська Федерація та Польща. Жертви найчастіше походять із сільських районів і мають низький дохід. Це жінки, втягнуті у сексуальну експлуатацію, або люди похилого віку, переважно жіночої статі, яких змушують просити милостиню на вулиці. Є інформація про те, що у деяких колективних центрах для внутрішньо переміщених осіб і населених пунктах у зонах збройного конфлікту діють особи, що пропонують дорослим чоловікам і жінкам послуги з надання притулку та «роботу» за кордоном, найчастіше – у Російській Федерації. Усе це не підкріплюється жодними гарантіями, що може призвести до трудової експлуатації. Такі випадки практично не досліджуються, оскільки жертви рідко повідомляють про відповідні порушення через низку причин, у тому числі – через недостатню обізнаність, стигматизацію та страх, викликані негативними гендерними стереотипами. У 2015 р. міліція зареєструвала 75 подібних випадків.

III. ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ

A. Свобода пересування

58. Незважаючи на критику міжнародних і національних організацій, продовжує діяти система дозволів, запроваджена 21 січня 2015 р. Тимчасовим порядком¹⁷, що обмежує свободу пересування цивільного населення через лінію зіткнення, призводить до ізоляції жителів районів, що контролюються озброєними групами, сприяє корупції та перешкоджає наданню гуманітарної допомоги. 6 квітня Адміністративний суд міста Києва відхилив позов, поданий двома особами з Луганської області, та виніс рішення про те, що Тимчасовий порядок прийнято відповідно до закону. Слід зазначити, що згідно з Міжнародним пактом про громадянські та політичні права та Конституцією України, свобода пересування може бути обмежена тільки законом.

59. За даними СБУ, у період з 21 січня до 6 травня 349 496 осіб подали заявки на отримання дозволів, і 274 755 із них такі дозволи отримали. Незважаючи на те, що Президент і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини¹⁸ заявили про необхідність спрощення процедури отримання дозволів, процедура залишається складною та непослідовною. 20 березня СБУ відкрила можливість електронної подачі документів на отримання дозволів та можливість отримання таких дозволів он-лайн. Тим не менш, більшість людей продовжує подавати документи в паперовому вигляді

---

¹⁷ Порядок був розроблений і затверджений об'єднаним координаційним центром з управління антитерористичною операцією, що складається з різних структур, зокрема СБУ, Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Національної гвардії, Міграційної служби, Служби з надзвичайних ситуацій і Фіскальної служби України. Детальніше див. попередню доповідь ММПЛУ про ситуацію з правами людини в Україні у період з 1 грудня 2014 р. до 15 лютого 2015 р., пункти 42-43.

¹⁸ 4 березня під час засідання Ради національної безпеки та оборони України Президент наголосив на необхідності спрощення процедури отримання дозволів для цивільного населення. 3 квітня Уповноважений Верховної Ради України з прав людини заявила, що існуюча система спеціальних дозволів є «негуманною» та закликала СБУ спростити відповідну процедуру.

через нестачу інформації про електронну систему (особливо у районах, що контролюються озброєними групами), невміння користуватися комп'ютером, перебої в доступі до Інтернету та недовіру до он-лайн процедури подачі заявок. Крім того, координаційні центри, які видають дозволи, перевантажені заявками через свої обмежені можливості: нестачу комп'ютерного обладнання, проблеми з підключенням до Інтернету, нестачу кваліфікованого персоналу. Як повідомляється, деякі заявники були змушені чекати на вулиці біля координаційного центру упродовж чотирьох днів перед тим, як отримали змогу подати документи. За цей час до них підходили якісь особи та пропонували видати дозвіл швидше за відповідну платню, що варіювалася від 600 до 1 500 гривень (від 29 до 71 дол. США).

60. Представники ММПЛУ провели розмови з людьми (більшість із них – похилого віку), які подавали заяви на отримання пропусків наприкінці січня та станом на середину травня все ще не отримали їх. Люди, які перебувають у закладах позбавлення волі міст Горлівка та Єнакієве, що контролюються озброєними групами, а також літні люди, які проживають у будинках для осіб похилого віку Луганська (представники ММПЛУ відвідували їх у березні та квітні), заявили, що їхні родичі більше не мають можливості їх відвідувати через те, що не можуть отримати відповідні дозволи.

61. Непослідовне застосування правил на контрольно-пропускних пунктах призвело до непорозуміння та розгубленості серед місцевих жителів. Для перетину лінії зіткнення транспортні засоби, зокрема пасажирські автобуси, мають інколи проводити по 11 годин на контрольно-пропускних пунктах – без доступу до їжі чи санітарних умов. За повідомленнями, винятки у таких ситуаціях частіше роблять для жінок із дітьми, аніж для чоловіків. 25 квітня ММПЛУ дізналася від водія автобуса, який постійно перетинає лінію зіткнення, про те, що на деяких українських контрольно-пропускних пунктах людей із донецькими номерними знаками не пропускають – навіть за наявності у них дозволів. Через це люди часто намагаються об'їжджати контрольно-пропускні пункти. Це може бути небезпечно, як доводить випадок з автобусом, який їхав із міста Артемівськ, що контролюється урядом України, до міста Горлівка, що знаходиться під контролем озброєних груп. Автобус натрапив на наземну міну, у результаті чого загинули троє пасажирів. 28 квітня Глава Луганської обласної військово-цивільної адміністрації заявив, що з 1 травня перетинати пропускний пункт в Луганській області дозволено лише пасажирським транспортним засобам і пішоходам. Рух автобусів і вантажів був припинений, доки уряд України повністю не врегулює систему видачі пропусків. Винятки встановлені для гуманітарної допомоги та спеціалізованого транспорту, у тому числі медичного та транспорту компаній, що займаються відновленням інфраструктури та комунальних систем (газ, вода, електроенергія).

62. 12 травня Глава Луганської обласної військово-цивільної адміністрації видав наказ, який ще більше обмежував пересування цивільного населення з територій, що контролюються озброєними групами. Відповідно до наказу, перетинати лінію зіткнення буде дозволено лише тим особам, що мають український паспорт; становище людей, що загубили свої документи, залишається неврегульованим.

63. 5 травня СБУ створила робочу групу для поліпшення системи видачі дозволів і недопущення порушень прав людини. До цієї робочої групи входять представники громадських організацій.

64. ММПЛУ занепокоєна тим, що досі не були вжиті кроки для того, щоб дозволити цивільному населенню залишити зону конфлікту відповідно до норм міжнародного права. Особи, що прагнуть забезпечити свою безпеку та захист, повинні мати можливість це зробити без необхідності завчасного звернення для видачі дозволів і без

необхідності проходити через наперед визначені контрольно-пропускні пункти. Усе перераховане вище загрожує цивільному населенню ризиками та незаконним затриманням. Дозвільна система грубо обмежує доступ цивільних осіб до безпечних районів і життєво необхідної допомоги.

Б. Свобода самовираження

Безпека журналістів

65. Безпека фахівців у сфері ЗМІ залишається серйозною проблемою у зоні конфлікту через ведення бойових дій. 25 лютого фотограф української газети «Сьогодні» був убитий внаслідок мінометного обстрілу, що вівся озброєними групами біля села Піски (Донецька область). Він став восьмим журналістом, убитим на сході України з моменту початку конфлікту. 12 квітня два місцевих працівники ЗМІ були поранені біля Донецького аеропорту внаслідок того, що в їхню машину влучив снаряд. 14 квітня місцевий донецький журналіст, що працював на російській телеканал «Звезда» був серйозно поранений в результаті того, що він натрапив на мінну розтяжку у селі Широкине (Донецька область), за яке йшли бої.

66. ММІПЛУ продовжувала отримувати повідомлення від працівників сфери ЗМІ, що утримувалися озброєними групами. За повідомленнями, 11 березня журналіст із міста Макіївка (Донецька область), що перебуває під контролем озброєних груп, був викрадений озброєними групами. Після того, як його 80-річна мати подала заяву до «місцевої міліції», озброєні групи провели обшук її будинку та залякали її. Журналіста звільнили 10 травня.

67. 16 квітня двоє невідомих у масках убили Олеся Бузину, українського журналіста, письменника та колишнього редактора газети «Сьогодні», біля його будинку у Києві. О.Бузина був відомий своєю критикою уряду, зокрема у зв'язку з подіями, пов'язаними з Майданом і конфліктом на сході країни. Президент України назвав убивство Бузини «провокацією», направленою на дестабілізацію ситуації в Україні. Він також закликав до швидкого розслідування інциденту відповідно до ст. 115 (Умисне вбивство) Кримінального кодексу України.

68. 14 травня Верховна Рада України прийняла закон¹⁹, що вніс поправки до Кримінального кодексу України, які посилювали відповідальність за висловлення погроз чи насилля над журналістами. Окрім розширення ст. 171 (Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів), яка рідко застосовувалась на практиці через свою неоднозначність, були додані ще чотири статті. Вони передбачають кримінальну відповідальність за погрози чи нанесення тілесних ушкоджень журналістам чи членам їхніх сімей, умисне пошкодження майна журналістів, замах на життя журналістів і взяття їх у заручники. ММІПЛУ відзначає, що закон може позитивно вплинути на захист фахівців зі сфери ЗМІ та сприяти укріпленню свободи самовираження в Україні.

Доступ до інформації / регулювання діяльності засобів масової інформації

69. Озброєні групи продовжують обмежувати свободу самовираження та унеможлиблювати роботу фахівців сфери ЗМІ на територіях, що знаходяться під їхнім контролем. 10 березня так звана «рада міністрів» «Луганської народної республіки» видала наказ, яким зобов'язувала телекомунікаційних операторів видалити 23 українські телеканали та російський телеканал «Дождь» з трансляційної мережі

---

¹⁹ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів».

через те, що вони «становлять загрозу безпеці «держави»». «Міністерство інфраструктури, транспорту та зв'язку» отримало повноваження з контролю за виконанням цього рішення.

70. Жителі територій, що контролюються озброєними групами, часто повідомляють ММПЛУ, що доступні їм ЗМІ подають лише упереджену інформацію. Оскільки багато людей не мали доступу до Інтернету через технічні причини, доступ до будь-яких альтернативних джерел інформації був дуже складним. Журналісти повідомили ММПЛУ, що під час інтерв'ю з так званою «владою» дозволялося ставити лише наперед погоджені питання. За повідомленнями, від журналістів часто вимагають не включати частини інтерв'ю до репортажів. За повідомленнями, 1 травня двоє журналістів із Російської Федерації були викрадені озброєними групами у Донецьку та були змушені витерти деякі фотографії, зроблені на громадському мітингу. Потім журналістів відпустили.

71. Органи влади України також намагався ввести обмеження на діяльність деяких ЗМІ. Після прийняття 19 лютого 2015 р. Верховною Радою України відповідної Постанови²⁰ СБУ визначила понад 100 ЗМІ (у тому числі телеканали, інформаційні агентства, газети та Інтернет-ресурси) Російської Федерації, представникам яких відтепер заборонено відвідувати події, організовані для преси державними органами, до закінчення операції із забезпечення безпеки. Відповідно до цієї Постанови, державні органи мають ввести в силу її положення до 21 лютого. Як відомо, діяльність жодних ЗМІ не припинялась, проте низці репортерів з Російської Федерації заборонили в'їзд до України, причому інколи така заборона була видана на наступні п'ять років²¹. Постанова також зобов'язувала уряд розробити процедуру акредитації в Україні усіх іноземних фахівців ЗМІ – тим не менш, станом на 15 травня це не було зроблено.

Кримінальне переслідування журналістів

72. ММПЛУ продовжує слідкувати за справою журналіста Руслана Коцаби²², якого звинувачують у державній зраді через публікацію 17 січня відео проти мобілізації. 6 квітня Івано-Франківський суд продовжив його арешт ще на 60 днів (до 6 червня). Слухання у справі розпочалися 29 квітня, були опитані сім із 30 свідків у справі, але жоден із них не міг навести конкретні факти, що підтримували би обвинувачення. На судовому засіданні також були присутні члени деяких українських батальйонів, що могло створити атмосферу тиску на суддів.

²⁰ Постанова Верховної Ради України № 1853 від 12 лютого 2015 р. встановила тимчасове призупинення акредитації журналістів та технічних працівників деяких засобів масової інформації Російської Федерації при органах державної влади України до закінчення операції із забезпечення безпеки.

²¹ Наприклад, 25 лютого СБУ повідомила, що трьом російським фахівцям зі сфери ЗМІ (журналісту телевізійного каналу «НТВ» і журналісту й оператору телеканалу Lifenews) було заборонено в'їжджати на територію України, у тому числі протягом наступних п'яти років. 3 травня Державна прикордонна служба України зняла з потяга Москва-Одеса журналіста російського медіа-агентства «РБК» та направила його назад до Російської Федерації.

²² 29 січня Головна військова прокуратура оголосила про відкриття кримінального розслідування щодо перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань. Розслідування засновується на результатах моніторингу ЗМІ та виявлення публічних закликів щодо уникання мобілізації. 5 лютого Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області заарештувало Р.Коцабу за звинуваченнями за ст. 111-1 (Державна зрада) і 114-1 (Перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань) Кримінального кодексу України за його публічні виступи проти мобілізації. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини висловила своє занепокоєння справою Р.Коцаби.

73. 14 травня Управління Служби безпеки України в Одеській області провело обшуки помешкання шістьох журналістів веб-сайту «Таймер», що відомий своєю «профедералістською» спрямованістю, і вилучили кілька їхніх комп'ютерів і документів²³. Потім журналістів забрали до СБУ, допитали там, а пізніше ввечері відпустили. У веб-сайту «Таймер» були проблеми з під'єднанням до мережі 1-3 травня та 8-10 травня, а з 14 травня він взагалі перестав працювати.

Підбурювання до ненависті та насилля

74. ММПЛУ занепокоєна повторенням випадків застосування мови ненависті та підбурювання до насильства через соціальні мережі й Інтернет. 6 березня прихильники озброєних груп у місті Горлівка, що контролюється озброєними групами, оголосили через свої соціальні мережі про «початок зачистки «укропів» [принизлива назва українців]», у тому числі тих, хто, як повідомляється, був наводчиком артилерійських атак під час ведення бойових дій. Цей заклик, який початково був опублікований у групі однієї із соціальних мереж із 88 000 членами, був широко поширений і закликав прибічників скласти списки усіх прихильників України й українців, а також звертався до місцевих мешканців із проханням «повідіати про їхніх сусідів, друзів і незнайомих». На веб-сайті «Трибунал» був викладений перелік із понад 1 300 осіб – як повідомлялось, це були українські військові, працівники міліції і волонтери з цивільного населення, – яких охрестили «карателями» та «співучасниками».

75. Так само ММПЛУ занепокоєна з приводу діяльності веб-сайту «Миротворець», на якому різні дописувачі створили перелік осіб (із зазначенням особистої інформації про них), які, начебто, пов'язані з озброєними групами та вважаються «терористами». Існування такого переліку порушує презумпцію невинуватості, право на особисте життя та захист персональних даних.

В. Свобода мирних зібрань

76. Протягом звітного періоду атмосфера залякування, що створюється озброєними групами у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», продовжує перешкоджати людям публічно виражати свої думки. Як повідомляється, 6 квітня було розігнано мітинг шахтарів шахти імені Кірова у місті Макіївка, що контролюється озброєними групами (Донецька область), які виступали проти збільшення робочого часу з шести до восьми годин.

77. На території, підконтрольній українському уряду, свобода мирних зібрань загалом дотримується, хоча влада ввела обмеження у деяких випадках з міркувань безпеки. В окремих випадках правоохоронні органи не перешкоджали прихильникам єдиної України втручатися у зібрання людей, що мають інші політичні погляди, а в деяких випадках міліція навіть сама брала участь у такому втручанні.

78. 16 квітня громадська організація з Одеси офіційно та завчасно повідомила владу про майбутній мітинг. Тим не менш, міліція та прихильники єдиної України перешкодили зібранню перед Одеською міською радою з метою протесту проти підвищення комунальних тарифів. За даними ММПЛУ, було затримано 50 протестувальників, у тому числі 17 неповнолітніх; деякі з них були передані міліції

---

²³ 3 січня СБУ відкрила кримінальну справу згідно зі ст. 110 (Посягання на територіальну цілісність та недоторканість України) Кримінального кодексу України. У рішенні суду щодо обшуку наголошувалось, що відповідний засіб масової інформації справляв «негативний інформаційний вплив...» Зокрема, у 2014 р. він публікував інформаційні матеріали, які обґрунтовували історичне походження терміну «Новоросія», його право на існування й історичну необхідність втілення проекту «Російського світу».

прибічниками єдності України. Дорослі активісти (усі чоловіки)²⁴, неповнолітні та їхні батьки²⁵ пізніше отримали звинувачення у скоєнні адміністративних правопорушень.

79. 16 квітня група з близько 20 осіб, які представлялися як активісти Народної ради Бессарабії, вийшли на мітинг в Одесі. Незабаром після початку мітингу з'явилася міліція та заарештувала близько 20 активістів. За даними міліції, активісти завчасно не повідомили владу про мітинг, тому вони були змушені перервати захід. 20 людям були висунуті звинувачення відповідно до ст. 185-1 (Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій) Кодексу України про адміністративні правопорушення. Процедура повідомлення про майбутні мітинги передбачає подання заяви перед проведенням заходу, але відмова у його проведенні може бути оголошена лише судом. Тим не менш, міліція не надала активістам рішення суду про припинення мітингу.

80. 6 травня Адміністративний суд міста Харкова вирішив заборонити традиційний захід у Харкові, проведення якого планувалось на 9 травня громадською організацією «Союз радянських офіцерів». Позов було подано Харківською міською радою через «ситуацію з безпекою та загрозу терористичних актів».

IV. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

81. Вплив конфлікту на реалізацію економічних і соціальних прав продовжує бути дуже складним для близько п'яти мільйонів людей, що живуть у зоні конфлікту, та для понад 1,2 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Особливі складнощі постають перед літніми людьми, людьми з обмеженими можливостями, сім'ями з дітьми та людьми, що потребують інституційного догляду. Дискримінація ВПО, зокрема ромів, часто ускладнює їхній доступ до послуг охорони здоров'я, отримання житла та працевлаштування. Більш як 25 000 демобілізованих військовослужбовців стикаються зі складнощами під час доступу до медичних і психосоціальних послуг.

82. Загальне погіршення економічної ситуації впливає на значну частину населення України. У порівнянні з груднем 2014 р. чистий дохід населення впав на 8,4%, ціни зросли на 20,3%, заборгованості із зарплати зросли на 2,7%, а рівень безробіття сягнув 9,7%²⁶.

А. Право на достатній життєвий рівень

83. Важкі обстріли населених районів без дотримання принципу розрізнення у січні та лютому призвели до значних руйнувань у населених пунктах, в яких вони відбувалися. У деяких містах, як-от Дебальцеве і Вуглегірськ (Донецька область) що контролюються озброєними групами, і які відвідали представники ММПЛУ 20 березня, майже 80% жилих будинків і громадських споруд були зруйновані. Компенсаційний механізм відшкодувань людям, чие майно було зруйноване, ще має бути розроблений.

84. Незважаючи на режим припинення вогню, гуманітарна ситуація залишається складною. Нестача їжі, чистої води, засобів особистої гігієни та дитячого одягу є

²⁴ Відповідно до ст. 185-1 (Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій) Кодексу України про адміністративні правопорушення.

²⁵ Відповідно до ст. 184 (Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей) Кодексу України про адміністративні правопорушення.

²⁶ Згідно з інформацією Державної служби статистики України, оприлюдненої 30 квітня.

характерною для більшості населених пунктів, що перебувають під контролем озброєних груп. Жителі решти міст і сіл, що розділені лінією зіткнення (як-от Дзержинськ, Миколаївка, Новогнатівка, Піски та Широкине) знаходяться у найбільш ненадійному положенні – гуманітарна допомога до них доходить рідко через міркування безпеки тих, хто її перевозить.

85. На територіях, що контролюються озброєними групами, так звана «влада» і багато всеукраїнських гуманітарних громадських організацій розподіляють допомогу на основі «соціальних карток»²⁷, що видаються особам до 18 і старше 60 років, а також тим, хто не отримує заробітну плату, проте все одно працює за власним бажанням. Дорослі люди, які втратили роботу та мають дорослих дітей, не мають права на допомогу, що перетворює їх на край вразливу категорію. Конфлікт справив руйнівний вплив на самотніх літніх людей, що прикуті до ліжка та проживають у маленьких містечках і селах; у зв'язку із руйнуванням системи соціальних послуг багато хто з них не був виявлений і, таким чином, не мав доступу (чи, вірогідно, не мав доступу) до будь-якої допомоги впродовж тривалого періоду. Наприклад, в середині березня ММПЛУ було повідомлено про, як мінімум, 30 осіб похилого віку, які були знайдені мертвими у своїх будинках через місяць після припинення вогню у Дебальцевому, Донецьку, Красному Лучі, Луганську та деяких інших населених пунктах.

86. Занепокоєння продовжує викликати становище близько 10 000 людей, що перебувають під інституційним доглядом. 29 і 30 квітня МПЛУ відвідала два заклади утримання людей похилого віку у Луганську: в одному проживає 242 мешканця, в іншому – 174 (в обох закладах було більше жінок, ніж чоловіків). Персонал закладів розповів про зростання смертності серед жильців, що спричинено стресом і недостатнім харчуванням.

87. Цивільне населення продовжує потерпати від свавілля та безкарності озброєних груп. Наприклад, 18 і 26 березня ММПЛУ поговорила з жителями Куйбишевського району Донецька, які розповіли про те, що 17 січня озброєна група (скоріше за все та, що є частиною так званого батальйону «Восток») зайняла місцевий дитячий садочок і хімічну фабрику. 18 березня члени цієї озброєної групи не дали представникам ММПЛУ відвідати цю частину району. За повідомленнями, вони навіть перешкоджали місцевим мешканцям повернутись додому та забрати свої речі. 22 березня місцева жителька розповіла про те, як пара пішла до дому своєї 82-річної бабусі, аби забрати деякі речі. Незважаючи на те, що вони мали всі документи, які підтверджували їхнє право власності на майно, озброєна група затримала їх за мародерство та відвела до підвалу хімічної фабрики, де пару тримали кілька годин. Після цього пара повернулася до будинку та побачила, що більшість квартир розграбовані.

88. Як повідомляється, озброєні групи часто затримують цивільне населення, зокрема юнаків і дівчат, які були помічені із алкоголем. Є також повідомлення про сексуальне насильство, які ММПЛУ ще має перевірити.

89. Розповсюдженими є повідомлення про крадіжки покинутого майна у багатьох містах, що знаходяться у зоні конфлікту – як у тих, що підконтрольні озброєним групам, так і у тих, що перебувають під контролем української влади (наприклад, батальйону «Азов»). Станом на 1 травня ММПЛУ дізналася, що так званий «міністр

---

²⁷ «Луганська народна республіка» та «Донецька народна республіка» почали видавати так звані «соціальні картки» у листопаді 2014 р., які, як повідомляється, дають право на гуманітарну допомогу, соціальні виплати та доступ до безкоштовної медичної допомоги.

внутрішніх справ» «Луганської народної республіки» розслідує 700 випадків мародерства на території, що підконтрольна «республіці».

90. ММПЛУ також отримувала повідомлення²⁸ про те, що озброєні групи забирали майно релігійних спільнот. 3 березня у місті Єнакієве, що контролюється озброєними групами (Донецька область), троє озброєних чоловіків наказали спільноті «Свідків Ієгови» віддати ключі від Зали Царства (місця для проведення зібрань і молитов), аби її можна було використовувати як казарму. 26 березня озброєні люди вломилися до Зали Царства міста Брянка, що контролюється озброєними групами (Луганська область) і винесли меблі з будівлі. Як повідомляється, вони також зняли табличку «Зала Царства Свідків Ієгови» та замінили її новою – на якій було написано «Всевелике Військо Донське».

Б. Право на соціальний захист

91. Після так званих «виборів», які проводилися 2 листопада 2014 р. у районах, що контролюються озброєними групами, та які порушують Мінські домовленості та Конституцію України, влада України прийняла дві постанови²⁹, що призупиняють розподілення та здійснення виплат із Державного бюджету (у тому числі соціальні виплати) на території, що контролюються озброєними групами³⁰. Таке рішення серйозно вплинуло на становище щонайменше 400 тис. пенсіонерів (а це переважно жінки), позбавивши їх життєво важливих ресурсів – інколи єдиних фінансових засобів існування.

92. 2 квітня Київський апеляційний адміністративний суд підтримав рішення³¹ суду першої інстанції, в якому визнавалося, що Постанова Кабінету Міністрів України № 595 (яка призупинила виплату пенсій) є незаконною і, таким чином, має бути скасована. Це рішення також зобов'язало Кабінет Міністрів поновити виплати. Тим не менш, рішення суду ще не було приведене у виконання³². Багато пенсіонерів, які продовжують проживати на території, що контролюється озброєними групами, їздили на підконтрольні уряду території, аби забрати свою пенсію. Проте зараз можливість такого варіанту дій значно ускладнилась через систему пропусків. 24 квітня представники ММПЛУ поспілкувалися з працівником «пенсійного фонду» «Донецької народної республіки», який говорив про зростання смертності серед пенсіонерів (через обстріли, стрес і недостатнє харчування).

93. З початку квітня «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» почали виплачувати пенсії з невідомих джерел. Повідомляється, що у квітні 200 тис. людей, що проживають на територіях, які контролюються озброєними групами, отримували деякі пенсії у російських рублях. Начебто, працівники пошти заносили пенсії додому особам, старшим за 70 років; усі інші могли забрати свої пенсії у «місцевих банках» та «відділеннях поштових послуг». Багато місцевих жителів

---

²⁸ Щоб дізнатися про більше випадків, див. пункт 66 доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 1 грудня 2014 р. до 15 лютого 2015 р.

²⁹ Указ Президента України № 875 і Постанова Кабінету Міністрів України № 595.

³⁰ Уряд наголошує, що він встановлює виплати 100% пенсії жителям територій, що контролюються озброєними групами, проте вони будуть нараховані лише після того, як українська влада відновить контроль над цими територіями.

³¹ 9 лютого Адміністративний суд міста Києва виніс рішення на підтримку 16 пенсіонерів з Донецька проти Кабінету Міністрів України, які вимагали скасування Постанови Уряду № 595 від 7 листопада 2014 р.

³² Відповідно до позиції уряду, рішення суду наразі не можна виконати через ситуацію із забезпеченням безпеки у зонах, що контролюються озброєними групами.

вказали, що їм довелося стояти в черзі сім днів, і вони так і не дочекалися можливості отримати свою пенсію через те, що закінчилася готівка. За повідомленнями, 16 квітня у місті Стаханов пенсіонери почали протестувати біля поштового відділення, вимагаючи від так званої «влади» виплатити їхні пенсії. Демонстрація була розігнана так званою «народною дружиною». 30 квітня ММПЛУ отримала інформацію про те, що літні люди, які знаходяться у закладах догляду Луганська, отримали лише 25% своїх пенсій. Раніше була інформація про те, що озброєні групи нерегулярно платили зарплату медичному персоналу, вчителям, працівникам закладів соціального догляду та пенітенціарних закладів. Жодна із зазначених категорій не отримувала зарплатню від української влади, починаючи з липня 2014 р.

94. Станом на 13 травня Міністерство соціальної політики України зареєструвало 1 283 735 внутрішньо переміщених осіб (ВПО) з районів Донецької і Луганської областей, які потерпають від збройного конфлікту, та з Криму. 302 581 сімей почали одержувати фінансову допомогу для покриття витрат на житло та комунальні послуги (всього заявки на отримання такої допомоги подали 361 895 родин). Передумовою для отримання фінансової допомоги є реєстрація в Міністерстві. Наявні звіти дають можливість стверджувати, що деякі ВПО досі стикаються з проблемами отримання реєстрації. Зокрема, це стосується людей, що переїхали з підконтрольних уряду районів Донецької і Луганської областей до більш безпечних територій за лінією зіткнення. У таких випадках Міністерство використовує географічні критерії прийняття чи відмови ВПО у реєстрації відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1085 від 7 листопада 2014 р, у якій передбачений перелік населених пунктів, які повністю або частково не контролюються урядом. Таким чином, ВПО, що залишають населені пункти, які не внесені до цього переліку, стикаються з проблемами отримання реєстрації.

95. Ще однією категорією ВПО, що позбавлена доступу до соціальних послуг, є діти, що подорожують самотійно, або діти, відділені від родини, які переїхали на територію, що контролюється урядом. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 509 щодо реєстрації ВПО, діти можуть бути зареєстровані лише законним опікуном або одним із батьків. Офіційне опікунство підтверджується спеціальним документом, який посвідчується у нотаріуса. Його фактично неможливо отримати для дитини, яка виїжджає із зон, що контролюються озброєними групами, оскільки діяльність нотаріусів на цих територіях була припинена урядом.

96. 18 лютого Комітет Верховної Ради України з прав людини, національних меншин і міжнародних відносин зареєстрував проект закону³³, який пропонує поправки до чинного законодавства щодо внутрішньо переміщених осіб. Законопроект розширює перелік органів, що відповідають за реєстрацію ВПО, та спрощує процедуру реєстрації. Зокрема, він дозволяє використовувати документи, у тому числі трудові книжки, сертифікати про освіту або медичні довідки, задля доведення того, що конкретна ВПО проживала у зоні конфлікту, якщо така особа не має паспорту або в ньому немає печатки. Законопроект також зобов'язує державу створити умови для добровільної інтеграції у спільноти, що приймають ВПО, а також забезпечити можливість добровільного повернення. ММПЛУ зазначає, що запропонований проект закону позитивно вплине на захист ВПО.

---

³³ Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо посилення гарантії дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб від 18 лютого 2015 р.

В. Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я

97. За повідомленням місцевих установ охорони здоров'я, пенітенціарних інституцій, гуманітарних організацій і місцевих жителів, основною перепорою належної охорони здоров'я у районах, що контролюються озброєними групами, залишається нестача медичних препаратів. Ліки для хворих на діабет, рак, генетичні захворювання, а також для осіб, що потребують гемодіалізу, були придбані Міністерством охорони здоров'я України 24 листопада 2014 р. Тим не менш, станом на 15 травня зазначені ліки досі знаходилися у підконтрольному уряду місті Северодонецьк (Луганська область) і не передавалися до районів, що контролюються озброєними групами. Нині немає систематичних і сталих механізмів постачання психотропних ліків до психіатричних установ, а також гарантій безперервного лікування ВІЛ/СНІДу і туберкульозу у районах, що знаходяться під контролем озброєних груп.

98. Нестача вакцин залишається значною проблемою, що призводить до ризику поширення кору, дифтерії чи поліомієліту. Враховуючи низьку якість води, існує постійна небезпека поширення інфекційних захворювань, у тому числі гепатиту А; а також сказу через значну кількість безпритульних тварин. У Луганську, який ще до початку конфлікту був одним із регіонів із найвищим рівнем туберкульозу, не вистачає вакцин проти туберкульозу для дітей. У пенітенціарних установах уже шість місяців не можна провести діагностику туберкульозу.

99. Станом на 15 травня 25 тис. українських військовослужбовців було демобілізовано. Вони повертаються травмованими, мають ознаки депресії, тривоги, порушень, пов'язаних із посттравматичним синдромом, починають надмірно вживати алкоголь, наркотики, вдаються до насильства як способу подолати проблеми. У бесідах із представниками ММПЛУ вони визнавали, що мають складнощі з отриманням статусу «учасник операції з забезпечення безпеки», що впливає на доступ до безкоштовної психосоціальної допомоги, медичних і реабілітаційних послуг.

100. Реабілітація колишніх військовослужбовців є важливим аспектом, у тому числі задля попередження випадків домашнього насильства. Громадська організація «Ла Страда» зазначає, що у той час, як триває демобілізація, зростає кількість повідомлень про випадки домашнього насильства. Кількість повідомлень про фізичне та сексуальне домашнє насильство зросла у порівнянні з 2014 р., у тому числі на територіях, що контролюються озброєними групами.

V. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ І ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

101. На звітний період приходяться річниця трьох подій, які найбільш негативним чином вплинули на ситуацію з правами людини в Україні: вбивства на Майдані 18-20 лютого, початок операції із забезпечення безпеки на сході 14 квітня 2014 р. і насильство в Одесі 2 травня 2014 р. Хоча правоохоронні органи України оголосили деякі результати розслідувань подій на Майдані та насильства в Одесі 2 травня, лише деякі з підозрюваних були притягнуті до відповідальності³⁴. Розслідування порушень прав людини, скоєних у зоні конфлікту, також не дали жодних результатів.

³⁴ До таких осіб відносяться п'ять міліціонерів, які були визнані винними у нелюдському ставленні до активіста Майдану Михайла Гаврилюка 22 січня 2014 р. у Києві, а також низка осіб, що були визнані винними за ст. 110 (Посягання на територіальну цілісність та недоторканість України), ст. 258-3 (Створення терористичної групи чи терористичної організації), ст. 260 (Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) і ст. 263 (Незаконне поводження зі зброєю, бойовими

А. Відповідальність за порушення прав людини, скоєні на сході України

102. Міністерство внутрішніх справ України відкрило низку кримінальних справ за фактами вбивства військовослужбовців Збройних Сил України та представників цивільного населення в ході операції із забезпечення безпеки відповідно до ст. 115 (Умисне вбивство) Кримінального кодексу України. Розслідування смертей, спричинених збройними діями, ускладнюється проблемою ідентифікації виконавців і зброї. Міністерство також пояснює повільний поступ у цих розслідуваннях обмеженим доступом до місць скоєння злочинів і до жертв. ММПЛУ вважає, що звільнення українським урядом членів озброєних груп «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» (у рамках виконання Мінських домовленостей) ще більше ускладнило можливість проведення розслідування. Нині ММПЛУ не відомо, аби будь-які з розслідувань були завершені.

103. СБУ проводить розслідування можливого позасудового вбивства українського солдата Ігоря Брановицького 21 січня, а також інших тяжких порушень прав людини членами озброєних груп.

104. 30 квітня, після ухвалення Верховною Радою України Постанови про визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду³⁵, Генеральна прокуратура України заявила, що вона підготувала аналітичний висновок щодо злочинів, які відповідають ст. 7 і 8 Римського статуту, та відправила його до Кабінету Міністрів України для ознайомлення та вирішення, чи потрібно направляти цей документ до Міжнародного кримінального суду.

Розслідування порушень прав людини, які, як вважається, були вчинені українськими збройними силами та правоохоронними органами

105. 17 квітня Головний військовий прокурор України, який відповідає за розслідування злочинів, скоєних українськими військами, заявив про відкриття 7 560 кримінальних справ із розслідування злочинів, скоєних українськими військовослужбовцями з початку року. До них відносяться 1 964 кримінальні провадження за ст. 407 (Самовільне залишення військової частини або місця служби), 948 – за ст. 408 (Дезертирство), 107 – за ст. 409 (Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом) Кримінального кодексу України. Тим не менш, ММПЛУ не відомо про будь-які кримінальні розслідування порушень прав людини цивільного населення та порушень міжнародного гуманітарного права на сході України, проведенні військовою прокуратурою.

106. Яскравим прикладом безкарності порушників є загибель Олександра Агафопова, що сталася 14 листопада³⁶. 10 квітня військова прокуратура Харківської області

припасами або вибуховими речовинами) Кримінального кодексу України за членство в озброєних групах «Донецької народної республіки» або «Луганської народної республіки». На сьогодні ММПЛУ не відома точна кількість засуджених за зазначеними звинуваченнями.

³⁵ Постанова Верховної Ради України від 4.02.2015 р. № 145-VIII «Про заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян».

³⁶ Вранці 14 листопада Олександр Агафопов був зупинений на контрольно-пропускному пункті м. Ізюм Харківської області, коли він їхав на машині із дружиною та маленькою дитиною до Донецька. Їх попросили пройти до відділення міліції для розмови. О.Агафопова формально не затримали, проте з того моменту він був під контролем міліції. О 17:00 так звана «фільтраційна група», що складалася з двох чоловіків у формі та в масках, а також офіцер СБУ зайшли до відділення міліції та забрали Агафопова. О 9:00 люди в масках і офіцер СБУ привели його назад. О.Агафопов був ще живий, навіть

повідомила ММПЛУ, що у справі є підозрювані, але щодо жодного з них ще не проведено розслідування. Єдина людина, чию особу було встановлено (офіцер СБУ), не є підозрюваним у звинувачуваннях щодо катувань О.Агафонов.

107. «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» заявляли, що їхні члени та представники громадськості, які підозрюються у зв'язку з ними, були жертвами катувань і нелюдського поводження, що здійснювалися українськими збройними силами та правоохоронними органами (особливо СБУ), коли зазначені особи були у їхньому віданні під час затримання (деякі з таких випадків були описані у пункті 50 цієї доповіді). ММПЛУ з'ясує обставини цих звинувачень. Станом на 15 травня, ММПЛУ не відомо про розслідування цих звинувачень українською владою. Можливі жертви навряд чи можуть сподіватись на захист своїх прав відповідно до українського правосуддя³⁷ через побоювання можливого арешту³⁸, репресалій або просто недовіри до такого правосуддя.

Б. Відповідальність за порушення прав людини, вчинені під час протестів на Майдані

108. Через більш ніж рік після протестів на Майдані, під час яких принаймні 117 людей загинуло та більш як 2 295³⁹ були поранені, не відбулося значного поступу у притягненні винних до відповідальності.

Недостатній поступ у розслідуванні

109. 1 квітня Генеральний прокурор України наголосив, що усі урядові високопосадовці, що брали участь у прийнятті рішень під час подій на Майдані, були встановлені. Тим не менш, ММПЛУ занепокоєна низьким рівнем співпраці СБУ, Міністерства внутрішніх справ і Генеральної прокуратури, які задіяні у розслідуванні, а також втратою доказів і неможливістю знайти деяких підозрюваних, які залишили територію України.

110. 29 квітня Генеральний прокурор України доповів про відкриття кримінальної справи за ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу) Кримінального кодексу України у зв'язку з втручанням правоохоронних органів у розслідування злочинів щодо протестувальників Майдану. За словами Генерального прокурора, деякі працівники Генеральної прокуратури,

---

міг сидіти на лавочці, проте він жалівся на погане самопочуття. Годину потому працівники швидкої допомоги, викликані міліцією, констатували смерть Агафонов від шоку та закритої травми від удару тупим предметом у груди. 2 грудня військовий прокурор міста Харкова підтвердив ММПЛУ, що особа офіцера СБУ була встановлена, проте чи брав він участь у катуванні, ще встановлено не було. Інші підозрювані у справі ще не були виявлені, «тому що чоловіки, які скоїли злочин, були в масках». Оскільки згаданий офіцер СБУ формально не є підозрюваним, від виконання службових обов'язків його не відсторонили.

³⁷ Згідно з українським законодавством, внутрішніми положеннями правоохоронних органів, формальні скарги можуть бути подані лише: (i) особисто; (ii) через довірену особу, уповноважену нотаріально посвідченою довіреністю; і (iii) поштою. Жителі територій, що контролюються озброєними групами, не можуть звернутися до двох останніх варіантів тому, що як діяльність нотаріусів, так і робота пошти на цих територіях були припинені рішенням української влади.

³⁸ Перед «одночасними звільненнями» правоохоронні органи змінюють запобіжний захід для підозрюваних, проте не закривають справи і не видаляють осіб із переліку розшукуваних. Таким чином, їх можна буде затримати, якщо вони з'являться на території, що контролюється урядом. Документи, що посвідчують особу звільнених людей, залишаються у віданні слідства, оскільки справи не закриті.

³⁹ За даними Генеральної прокуратури, у 185 протестувальників були вогнепальні поранення, а більш як 1 000 протестувальників зазнали інших поранень, 210 міліціонерів і військовослужбовців внутрішніх військ отримали вогнепальні поранення, понад 900 їх представників зазнали інших поранень.

Міністерства внутрішніх справ і СБУ свідомо втручались у розслідування та знищували докази.

111. 31 березня Міжнародна дорадча група Ради Європи із нагляду за розслідуванням злочинів, що були скоєні на Майдані, опублікувала звіт за результатами вивчення документів щодо розслідування злочинів, скоєних на Майдані. Дорадча група зазначила, що суттєвого поступу досягнуто не було, та описала ті самі перешкоди, що заважають розслідуванню та порушують Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і йдуть у розріз із судовою практикою Європейського суду з прав людини. Дорадча група також встановила, що інформація про розслідування, яку влада надає громадськості, є недостатньою, і так само недостатніми є кроки із залучення до кримінальних розслідувань жертв і найближчих їхніх родичів. У лютому 2015 р. коаліція громадських організацій і ініціатив опублікувала доповідь під назвою «Ціна свободи» щодо «злочинів проти людяності», скоєних під час протестів на Майдані. Доповідь складена на основі матеріалів, які коаліція подала до розгляду Прокурору Міжнародного кримінального суду.

112. Такий само незначний поступ спостерігається у розслідуванні щодо вбивства 13 міліціонерів і військовослужбовців внутрішніх військ під час протестів на Майдані.

Триваючий судовий процес над двома членами «Беркуту»

113. 24 лютого Київський апеляційний адміністративний суд прийняв рішення про передачу справи щодо двох членів «Беркуту», які звинувачуються у вбивстві 39 протестувальників на вул. Інститутській 20 лютого 2014 р., до Святошинського районного суду м. Києва. Звинувачувани перебували під арештом з 5 квітня 2014 р., арешт триватиме до 26 червня. Наступне судове слухання було призначене аж на 3 червня через неможливість поінформувати двох присяжних⁴⁰, як того вимагали обвинувачувани. Повідомлення ЗМІ щодо цієї справи не завжди відповідали презумпції невинуватості, і ММПЛУ занепокоєна, що це може вплинути на об'єктивність і неупередженість присяжних, які беруть участь у цьому процесі.

114. ММПЛУ отримала копію офіційного обвинувачення одного із обвинувачуваних у справі. Відповідного до цього документу, у ході досудового розслідування було встановлено, що обвинувачуваний стріляв у натовп протестувальників, які підіймалися вул. Інститутською. У результаті цих дій 39 протестувальників були убиті. ММПЛУ занепокоєна тим, що розслідуванням досі не було встановлено індивідуальну відповідальність. Натомість, воно схиляється до підходу, який має на меті встановити колективну відповідальність. ММПЛУ продовжуватиме моніторинг судового процесу та звітуватиме про цю справу.

115. Місцезнаходження третього підозрюваного, командира «Беркуту», який був затриманий 5 квітня 2014 р. і втік з-під домашнього арешту 3 жовтня 2014 р., досі не встановлене. 29 квітня Генеральна прокуратура заявила, що вона має достатньо доказів того, що цей командир утік до Російської Федерації. Тим не менш, ініціювати процедуру його екстрадиції не можна через те, що він не внесений до міжнародного списку осіб, що перебувають у розшуку⁴¹.

⁴⁰ Форма участі громадськості у здійсненні судочинства, яка залишилася у невеликій кількості пострадянських держав щодо обмеженої кількості справ, у тому числі у кримінальних справах, де обвинувачуваному загрожує довгочасне ув'язнення. До складу суду у такому процесі входять троє суддів і двоє присяжних.

⁴¹ 29 квітня Голова Управління спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури Сергій Горбатюк доповів, що Інтерпол відмовився вносити підозрюваного до міжнародного списку осіб, що перебувають у розшуку, незважаючи на те, що було достатньо доказів його втечі з України.

Арешт і обвинувачення, пред'явлені п'ятьом офіцерам і співробітникам «Беркуту»

116. Протягом розслідування злочинів, скоєних на Майдані, що тривало під час звітного періоду, Генеральна прокуратура заявила про затримання п'ятьох військовослужбовців «Беркуту» за звинуваченнями у вбивстві та нанесенні тілесних ушкоджень протестувальникам у лютому 2014 р. 23 лютого Генеральна прокуратура повідомила про встановлення осіб усіх 23 військовослужбовців «Беркуту» (у тому числі тих, що згадувалися вище у параграфах 110-112), що були причетні до вбивства 39 протестувальників на вул. Інститутській 20 лютого 2014 р. Того ж дня два колишні співробітники «Беркуту» були затримані та, відповідно до рішення Печерського районного суду міста Києва від 24 лютого, утримуються під вартою і досі. Решта 19 військовослужбовців розшуковуються, оскільки вони уникають правосуддя.

117. 23 квітня Печерський районний суд міста Києва відправив під варту трьох колишніх співробітників «Беркуту» за звинуваченнями відповідно до ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень) і 115 (Умисне вбивство) Кримінального кодексу України. За попередніми висновками досудового розслідування, затримані співробітники мали стосунок до вбивства п'яти протестувальників, нанесення вогнепальних поранень 62 протестувальникам, а також інших типів поранень ще більш як 400 людям 18 лютого 2014 р. на вул. Грушевського у місті Києва.

В. Відповідальність за насильство в Одесі 2 травня

118. Було розпочато два офіційних розслідування насильства, що сталося 2 травня в Одесі, у результаті якого загинуло 48 осіб (шестеро були вбиті у центрі міста, а 42 загинули внаслідок пожежі у будівлі профспілок). Одне розслідування веде Міністерство внутрішніх справ, а інше – Генеральна прокуратура. Тим не менш, широко поширеною є думка про те, що ці розслідування є необ'єктивними, зокрема через нездатність або небажання правоохоронних органів притягнути до відповідальності винних у насильстві. ММПЛУ вважає, що перешкод для проведення розслідування насильства 2 травня немає, а притягнення винних до відповідальності ускладнюється лише тим, що деякі підозрювані, за повідомленнями, залишили Україну. У тому числі мова йде про колишнього заступника начальника Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області⁴².

Розслідування, що проводиться Генеральною прокуратурою, та недбалість пожежної бригади

119. 30 квітня 2015 р. Генеральна прокуратура повідомила колишнього начальника Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області про підозру у службовій недбалості. Причиною було неналежне забезпечення ним громадської безпеки, у результаті чого відбулись зіткнення між прибічниками федералізації та єдності України під час маршу «За єдину Україну». 31 травня Печерський районний суд міста Києва помістив колишнього начальника Управління Міністерства внутрішніх справ України в Одеській області під домашній арешт.

120. Не було поступу і в кримінальному розслідуванні недбалості пожежної бригади. Незважаючи на численні телефонні дзвінки, бригаді знадобилось 40 хвилин, аби приїхати до місця пригоди – будинку профспілок, у якому загинули 42 людини від

---

⁴² Йому пред'являють звинувачення за ст. 365 (Перевищення влади або службових повноважень) і 367 (Службова недбалість) Кримінального кодексу України за незаконне звільнення 4 травня 63 правопорушників, що були затримані раніше.

отруєння, опіків і в результаті вистрибування з вікон, – незважаючи на те, що сама бригада територіально знаходилась дуже близько.

Розслідування, що проводиться Міністерством внутрішніх справ

121. Розслідування масових заворушень, що сталися у центрі Одеси та у будинку профспілок, що ведеться Слідчим управлінням Міністерства внутрішніх справ України, продовжує викликати серйозне занепокоєння. У вересні 2014 р. розслідування було розділено на кілька кримінальних справ, у тому числі на три основні: щодо масових заворушень у будинку профспілок (площа Куликове Поле), щодо масових заворушень у центрі міста та щодо активістів, які виступають за єдність України, і які обвинувачуються у вбивстві.

Розслідування масових заворушень у будинку профспілок

122. Триває розслідування масових заворушень у будинку профспілок, що проводиться Міністерством внутрішніх справ. Станом на 15 травня особливого поступу у розслідуванні смертей 42 осіб не було, так само не були виявлені підозрювані. Водночас, 9 лютого Генеральна прокуратура закрила кримінальне розслідування за нестачею доказів проти активіста, який виступав за єдність України, і якого звинувачували у побитті прихильників федералізації, що вистрибували з палаючого будинку профспілок. 19 серпня його було заарештовано та переведено до СІЗО у Херсоні. 26 серпня районний суд міста Херсона виніс рішення про утримання цієї особи під вартою. Тим не менш, 30 серпня, через тиск прихильників єдиної України, апеляційний суд Херсонської області змінив запобіжний захід на обов'язок не покидати Одеську область без дозволу слідчого. 17 лютого жертви подали апеляцію на це рішення через його необґрунтованість та політичну ангажованість. Результатів апеляції наразі немає, судовий процес з цього питання триває.

Розслідування масових заворушень у центрі міста

123. 25 березня Генеральна прокуратура подала до Малиновського районного суду міста Одеси переглянуте обвинувачення 20 прихильників федералізації, яким інкримінується порушення ст. 294 (Масові заворушення) Кримінального кодексу України, і один із яких, за повідомленнями, втік до Криму. Адвокати сторони захисту стверджують, що на додачу до численних порушень, на яких наголошувалося раніше, у тому числі порушення принципу справедливого суду, переглянуте обвинувачення містить нові процесуальні помилки та посиляється переважно на політичні погляди обвинувачуваних, а не на докази їхньої участі у масових заворушеннях. Суд удруге виніс рішення про повернення обвинувачення до Генеральної прокуратури.

124. Розгляд клопотання прихильників федералізації щодо повторного обвинувачення проводився за відсутності деяких адвокатів сторони захисту (які були відсутні через те, що суд належним чином не повідомив сторони про слухання завчасно). Апеляційний суд Одеської області також не прийняв до уваги прохання обвинувачуваних про правову допомогу, надання якої було неможливим через відсутність їхніх адвокатів. 26 березня суддя Малиновського районного суду міста Одеси продовжив строк затримання 10 прибічників федералізації без повного складу суддів, який передбачений законодавством для розгляду справ про тяжкі злочини. Більше того, судові засідання не було відкритим і прозорим, оскільки жоден із обвинувачуваних і їхніх адвокатів не був повідомлений про дату засідання. Таким чином, вони не змогли взяти участь у ньому.

125. 27 квітня Малиновський районний суд міста Одеси виніс ще одне рішення про повернення обвинувачення Генеральній прокуратурі через численні пропуски та процесуальні помилки. 15 травня апеляційний суд Одеської області розглянув

апеляцію слідства щодо рішення Малиновського районного суду міста Одеси. ММПЛУ відзначила численні процесуальні порушення, що мали місце під час засідання, яке проводилось за відсутності кількох адвокатів сторони захисту. Суд проігнорував прохання обвинувачуваних, у тому числі неповнолітніх, про правову допомогу. Судді видавалися упередженими щодо обвинувачених і вирішили повернути рішення Малиновського районного суду міста Одеси на повторний розгляд.

Розслідування щодо активіста, який виступає за єдність України, і який обвинувачується в убивстві

126. 22 квітня, майже через рік після відкриття кримінальної справи, до Приморського районного суду міста Одеси було передано офіційне обвинувачення проти одного активіста, що виступає за єдність України, який обвинувачується в участі у масових заворушеннях, убивстві та нанесенні тілесних ушкоджень працівникам правоохоронних органів у центрі міста.

Г. Розслідування справи щодо вулиці Римарської

127. Незначний поступ спостерігається у розслідуванні стрілянини на вулиці Римарській у Харкові, що відбулося 14 березня 2014 р. через конфлікт між активістами профедералістської групи «Оплот» і прихильниками єдності України – членами групи «Патріоти України». У результаті стрілянини двоє людей було убито, а кілька були поранені, у тому числі один міліціонер. Більш як через рік після інциденту його учасники досі не були встановлені.

128. У 2014 р. СБУ повідомила ММПЛУ, що обвинувачень у справі не буде, оскільки досудове розслідування показало, що стрілянина здійснювалась з метою самозахисту. У той же час ММПЛУ не відомо про те, що справу офіційно закрили. За інформацією СБУ, Міністерства внутрішніх справ і прокуратури Харківської області, більшість членів групи «Патріоти України», які, як вважається, причетні до стрілянини, тепер служать у полку «Азов» у зоні конфлікту, а тому доступу до них немає.

Г. Здійснення правосуддя

Паралельні системи «здійснення правосуддя» на територіях, що контролюються озброєними групами

129. Озброєні групи та так звані «органи влади» «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» відповідальні за порушення прав людини, вчинені на територіях, що перебувають під їхнім контролем. Заходи, вжиті «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою» для встановлення своїх «нормативно-правової бази»⁴³ і системи «управління правосуддям» («міліції», «прокурорів»⁴⁴ та «судів»⁴⁵) суперечать Конституції України та міжнародному праву, а також порушують Мінські домовленості.

⁴³ «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» застосовують Кримінально-процесуальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки 1960 р.

⁴⁴ «Органи прокуратури» «Донецької народної республіки» отримали широкі повноваження, зокрема право визначати запобіжний захід (у тому числі «арешт») до двох місяців, який може бути продовжений до 20 місяців).

⁴⁵ Оскільки «судова система» у «Луганській народній республіці» ще не почала функціонувати, була введена та сама модель, що і в «Донецькій народній республіці», побудована за радянським зразком. «Верховний суд» почав працювати 23 вересня 2014 р. Його основною метою є розвиток «законодавчої бази» для «здійснення правосуддя». «Суди першої інстанції» почали працювати 9 січня, за результатами співбесіди було призначено 42 «судді»; у тому числі 12 «суддів» «верховного суду» та його «глава», 2 «третейських судді».

130. Хоча правової бази для роботи «адвокатів» у «Донецькій народній республіці» немає, 19 березня «верховний суд» і «генеральний прокурор» видали спільну інструкцію для забезпечення прав державного захисника у кримінальних «процесах», відкритих починаючи з грудня 2014 р. Тим часом, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у «Луганській народній республіці» продовжує діяти, проте він не застосовується через недостатній рівень встановлення «судової влади».

131. З 9 січня в «Донецькій народній республіці» почала працювати «судова система». Було призначено 42 «судді», у тому числі 12 суддів «верховного суду» та його «голова», а також два «третейський судді». Більшість справ – це ті, що ще не були вирішені українськими судами⁴⁶, а також справи, подані «пенітенціарною службою» щодо перегляду строку перебування під вартою осіб, що залишаються ще з 2005 р. «Верховний суд» уже прийняв «рішення» у 20 «кримінальних справах». «Суди загальної юрисдикції» «розглядають» 61 цивільну справу; і прийняли «рішення» у восьми справах.

132. «Судова система» «Луганської народної республіки» ще не почала працювати⁴⁷. Тим не менш, є «справи», які очікують «розгляду». До них відносяться «справа» Марії Варфоломеєвої, яку спіймали у січні за, начебто, фотографування будівель, які потім були обстріляні, звинуватили у «шпигунстві» та скоро «судитимуть» у «суді», щойно «судова система» почне працювати. ММПЛУ занепокоєна тим, що «суд» над М.Варфоломеєвою «узаконить» її незаконне позбавлення свободи, та закликала «Луганську народну республіку» звільнити її – так само, як й інших заручників.

Толерантне ставлення правоохоронних органів до незаконних дій прихильників єдності України

133. ММПЛУ занепокоєна толерантним ставленням правоохоронних органів до незаконних дій прихильників єдності України. 26 березня ММПЛУ стала свідком викрадення прихильниками єдності України двох адвокатів, які захищали активістів, що виступали за федералізацію. Це сталося під час протесту, організованого адвокатами, коли вони намагалися отримати доступ до СІЗО, де утримувались їхні клієнти⁴⁸. Міліція, що була присутня під час сутички, не зробила спроб втрутитися. Більше того, за спостереженнями ММПЛУ, незважаючи на те, що винні були явно встановлені на місці інциденту, розслідування відкрите не було. Скоріше за все, викрадення вдалося зупинити завдяки втручання представників ММПЛУ, які одразу доповіли про ситуацію міліціонеру, закликаючи його невідкладно вжити відповідних заходів.

---

⁴⁶ Наразі архів «верховного суду» (раніше – Апеляційного суду Донецької області) налічує 498 нерозглянутих кримінальних «справ» і 1 837 цивільних «справ». У «судів першої інстанції» – 1 602 нерозглянуті кримінальні «справи» та понад 1 000 цивільних «справ». Деякі із справ уже були розглянуті.

⁴⁷ Члени «народної ради» «Луганської народної республіки» повідомили ММПЛУ, що 30 квітня кілька «законів» щодо «судової влади» «були прийняті» у «другому читанні». Серед них «закони» «про судову систему», «створення судів», за якими створюються «суди» на «республіканському» рівні: «верховний суд», «апеляційний суд», «військовий суд», чотири «районні суди» у Луганську, вісім «міських судів», два «міських/окружних суди», а також три «районних (окружних) суди».

⁴⁸ 26 березня Малиновський районний суд міста Одеса продовжив арешт 10 затриманих, що виступають за федералізацію, обвинувачуваних у масових заворушеннях 2 травня 2014 р. у центрі міста, чий термін арешту спливав о 5-й годині того дня. Це питання вирішив один суддя (а не три, як вимагається законом). Більше того, не було проведено відповідне судове засідання, і сторони захисту не було повідомлено про нього.

134. Упродовж звітнього періоду мали місце кілька випадків «сміттевої люстрації». 11 квітня члени «Правого сектору», «Самооборони» та кілька інших місцевих активістів, що скаржаться на неефективне виконання Закону України «Про люстрацію», силою запхнули голову Головного управління юстиції в Івано-Франківській області у сміттєвий бак. Міліція відкрила кримінальну справу за ст. 296 (Хуліганство) Кримінального кодексу України. 24 квітня активісти «Правого сектору» забрали депутата міської ради Дніпродзержинська з його кабінету та запхнули його до сміттевого баку. Його також ударили, у тому числі п'ятилітровою пляшкою з водою.

Повідомлення щодо залякування суддів

135. ММПЛУ дуже занепокоєна недостатньою незалежністю суддів. Через пряме втручання та погрози на адресу суддів судова влада не може гарантувати неупереджене та справедливе здійснення правосуддя. 27 лютого Апеляційний суд міста Одеси провів загальну зустріч із усіма суддями Одеської області для обговорення зростаючого тиску на судову систему з боку прихильників єдності України. Прояви такого тиску включають погрози життю, фізичні напади або насильницьке вкидання у сміттєві баки. Окрім тиску проукраїнських активістів, судді зазначали про тиск з боку СБУ щодо прийняття «правильних» рішень під час слухань справ, що стосуються прибічників федералізації, які підозрюються у тероризмі та злочинах проти національної безпеки.

Резонансні справи

136. ММПЛУ продовжує слідкувати за розслідуванням справ, що стосуються колишніх високопосадовців. Наразі поступу немає. Зазначені справи стосуються Юрія Борисова, Нелі Штепи та Олександра Єфремова. 3 березня Червонозаводський суд міста Харкова почав розгляд справи Н.Штепи. З того часу було кілька слухань, на яких допитувалися свідки. Хоча Н.Штепа наголошувала, що багато з можливих свідків на її підтримку відмовилися надавати свідчення після викрадення та вбивства її заступника у січні 2015 р., свідки з боку обвинувачення стверджували, що Н.Штепа не була викрадена озброєними групами та не утримувалася ними примусово, як вона заявляє, а співпрацювала з ними. ММПЛУ повторно наголошує на необхідності забезпечення неупередженості та об'єктивності процесів проти нинішніх і колишніх посадовців.

137. ММПЛУ занепокоєна смертями політиків різного рівня, пов'язаних із колишнім режимом, що сталися за звітний період. Зокрема, мова йде про колишнього мера Мелітополя Сергія Вальтера, який вчинив самогубство 25 лютого, колишніх депутатів Верховної Ради України Михайла Четова⁴⁹ та Станіслава Мельника, що скоїли самогубства 28 лютого та 9 березня відповідно, колишнього голову Запорізької обласної державної адміністрації Олександра Пеклушенко, який вчинив самогубство 12 березня, та вбивство колишнього депутата Верховної Ради України Олега Калашнікова 15 квітня.

---

⁴⁹ 20 лютого Генеральна прокуратура повідомила Михайла Четова про підозру у скоєнні злочину за ст. 364 (Зловживання владою або службовим становищем) Кримінального кодексу України під час голосування за закони, спрямовані на обмеження громадянських прав і свобод 16 січня 2014 р. 21 лютого Печерський районний суд міста Києва виніс рішення про прийняття запобіжного заходу у формі арешту з правом звільнення під заставу. 23 лютого, після сплати суми застави, М.Четов був звільнений.

VI. ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ Й ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ

Конституційна реформа

138. 3 березня Президент України створив Конституційну комісію для розробки проекту закону про конституційну реформу, що має стати результатом широкомасштабних консультацій із громадськістю. Комісію очолює Голова Верховної Ради України, вона складається з 73 членів (як чоловіків, так і жінок). До складу Комісії у тому числі входять: Міністр юстиції, колишні президенти України, парламентарі, науковці, судді та інші представники юридичної професії, представники громадянського суспільства і 13 іноземних правових експертів і представників міжнародних організацій, зокрема Ради Європи, Європейського Союзу, ОБСЄ і ММПЛУ, що представляє ООН.

139. Перше засідання Комісії відбулося 6 квітня, кілька зустрічей були проведені у травні. Було створено три робочі групи для розгляду питань, що стосуються таких тем: права і свободи людини; судова влада, правові інституції і правоохоронна діяльність; а також конституційні принципи державного управління, місцевого самоврядування, адміністративної і територіальної організації і децентралізації.

140. Хоча в Указі про створення Комісії не зазначений кінцевий термін роботи Комісії, цей процес необхідно завершити до загальнодержавних місцевих виборів, що мають відбутися у жовтні 2015 р., оскільки будуть необхідні поправки щодо питань децентралізації й органів місцевого самоврядування. До того ж, у Пакеті заходів із виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. наголошується, що нова конституція має вступити в силу «до кінця 2015 р.», і що вона має передбачати «децентралізацію як основний елемент».

Реформа судової влади

141. 26 лютого вступив у силу Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», який вносить зміни до Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду юстиції України», Кодексу України про адміністративні правопорушення та деякі інші процесуальні кодекси.

142. ММПЛУ вважає, що цей закон привніс деякі позитивні зміни. Зокрема, він посилює роль Верховного Суду як гаранта уніфікованості судової практики. Водночас, ММПЛУ зазначає, що законодавець був обмежений природою та об'ємом поправок, які він міг запропонувати, через конституційні положення, які унеможливають фундаментальні зміни у судовій системі. Таким чином, як зазначила Венеціанська комісія⁵⁰, ММПЛУ рекомендує, аби до Конституції України були внесені відповідні зміни, які би дозволили впровадження ефективної судової реформи. ММПЛУ вважає, що такі зміни повинні унеможливити чи, принаймні, зменшити вплив несудових установ на судові питання. Це стосується повноважень Верховної Ради України щодо призначення суддів на постійні посади, звільнення їх та зняття з них імунітету. Це також стосується виняткового права Президента створювати та ліквідувати суди. Більше того, склад Вищої ради юстиції має бути змінений таким чином, аби забезпечити, щоб значна частина або більшість її членів були суддями, обраними колегами, що наразі досі не так.

Реформа правоохоронної системи

143. 13 травня уряд подав до Верховної Ради України законопроект «Про національну поліцію». Це сталося після того, як депутати відхилили законопроект, підготовлений

---

⁵⁰ Див. Висновок № 201/2015 від 23 березня 2015 р.

представниками громадянського суспільства. ММПЛУ зазначає, що новий текст не обговорювався, і що у ньому є деякі суперечливі положення, які подаються як заходи превентивного характеру. Зокрема, законопроект надає поліції широкі повноваження щодо входу на приватну територію без дозволу суду. До цього можна вдаватись «у невідкладних випадках» задля пошуку підозрюваних, нейтралізації загрози життю жителів і пересвідчення у присутності особи, що перебуває під домашнім арештом. Інше положення легалізує повноваження поліції стріляти в особу без попередження у зоні операції із забезпечення безпеки. ММПЛУ також наголошує, що Основні принципи ООН із застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку передбачають, що умисне використання вогнепальної зброї дозволяється лише у виняткових випадках, коли це необхідно для захисту життя, і у таких ситуаціях відповідні посадові особи мають представлятися та чітко попереджати про намір застосувати вогнепальну зброю.

Зобов'язання у сфері міжнародного права прав людини

144. 30 квітня Верховна Рада України зареєструвала проект Постанови⁵¹, якою зобов'язувала Міністерство іноземних справ і Міністерство юстиції повідомити Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй і Генерального секретаря Ради Європи про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (МПГПП) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Відступити від деяких зобов'язань було запропоновано у відповідь на «збройну агресію Російської Федерації». Відступ триватиме до «повного припинення збройної агресії». Зазначений відступ від зобов'язань держави стосується прав на свободу та безпеку, справедливий суд, ефективний засіб захисту, повагу до приватного та сімейного життя і свободи пересування, у тому числі права обирати своє місце проживання. Відступ пропонується застосовувати до деяких районів Донецької і Луганської областей, що визначаються Антитерористичним центром Служби безпеки України. Відповідно до ст. 4 МПГПП, держава може вжити заходи з відступу від своїх зобов'язань за Пактом під час надзвичайного становища в країні, під час якого життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується. У такому випадку держава має повідомити Генерального секретаря ООН. ММПЛУ занепокоєна тим, що такий відступ може ще більше ускладнити захист прав людини тих осіб, що проживають у зоні конфлікту.

Пакет заходів із виконання Мінських домовленостей від 12 лютого

145. 17 березня Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», що був прийнятий 16 вересня 2014 р. відповідно до Мінського протоколу від 5 вересня 2014 р. Зміни, прийняті у березні, передбачають введення тимчасових положень про самоуправління, запроваджених вересневим законом, лише після проведення місцевих виборів в окремих районах Донецької та Луганської областей відповідно до Конституції та законодавства України. У змінах також зазначається необхідність проведення вільних, справедливих виборів із міжнародним моніторингом, які відповідають стандартам ОБСЄ; надання ВПО права голосу; рівний доступ до ЗМІ, у тому числі відновлення роботи українських ЗМІ; відведення

---

⁵¹ Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» була прийнята Верховною Радою України 21 травня.

іноземної зброї, військових і найманців з території України. Представники самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» засудили зміни, наголошуючи, що положення про самоуправління мають бути імplementовані без жодних передумов.

146. 17 березня Верховна Рада України прийняла дві постанови. Одна постанова (№ 252) визначає території Донецької і Луганської областей, яким має бути наданий тимчасовий спеціальний статус. Інша постанова (№ 254) визнає, що райони, міста, селища та села, розташовані у межах територій, які мають спеціальний статус, вважаються «тимчасово окупованими»⁵².

147. Важливо зазначити, що за звітний період не спостерігалось особливого поступу в імplementації положень Пакету, які прямо впливають на права людини. Такі положення включають, зокрема: звільнення усіх «заручників і незаконно затриманих осіб» відповідно до принципу «всіх на всіх»; забезпечення процедур помилування й амністії шляхом прийняття закону, який забороняє переслідування та покарання осіб через зв'язок із подіями, що мали місце на сході; забезпечення безпечного доступу, доставки, зберігання та розподілення гуманітарної допомоги для тих, хто її потребує. Ці положення також визначають процедуру повного відновлення соціально-економічних зв'язків, у тому числі банківських послуг, виплат пенсій і різних соціальних виплат.

Гуманітарна допомога

148. Станом на 15 травня Комітет Верховної Ради України у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції та людей з інвалідністю завершував роботу над концепцією закону про гуманітарну допомогу. Концепція розробляється в результаті визнання, що існуюче правове регулювання є неналежним та має бути приведене у відповідність до міжнародних стандартів. Концепція передбачає доставку та доступ до гуманітарних поставок для всіх цивільних осіб, що постраждали від конфлікту, включаючи, але не обмежуючись ВПО, незалежно від того, де вони територіально знаходяться. Концепція також передбачає створення міжвідомчого Агентства з координації гуманітарної допомоги та заходів із полегшення надання гуманітарної допомоги, зокрема через звільнення від оподаткування та спрощення адміністративних процедур.

Воєнний стан

149. 12 травня Верховна Рада України прийняла зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Ними детальніше визначалися правові механізми введення та скасування воєнного стану, а також органи, які відповідають за його введення. Також було збільшено кількість обмежувальних заходів, які можуть прийматися за умови воєнного стану. Серед нових таких заходів передбачена можливість «інтернування (примусового видворення) громадян іншої держави, яка загрожує нападом або здійснює агресію проти України». У зв'язку з Постановою Верховної Ради України від 27 січня 2015 р., в якій Російську Федерацію було визнано «державою-агресором», ММПЛУ вважає, що це положення могло би застосовуватися, зокрема, до громадян Російської Федерації в Україні. Також видається, що це положення створює правову основу для затримання та видворення іноземних

---

⁵² Відповідно до цього документу, такий статус залишатиметься в силі «до моменту виведення усіх незаконних збройних формувань, керованих, контрольованих і фінансованих Російською Федерацією, російських окупаційних військ, їх військової техніки з території України, відновлення повного контролю України за державним кордоном України».

громадян, які перебувають в Україні на законних підставах, і які не скоїли жодного злочину.

Закон про військово-цивільні адміністрації

150. За звітний період одна обласна і п'ять місцевих військово-цивільних адміністрацій були створені в Донецькій області й одна обласна та сім місцевих – у Луганській області. Ці адміністрації є тимчасовими державними органами, що функціонують у рамках Антитерористичного центру СБУ. Вони можуть створюватись у населених пунктах, де органи самоврядування неспроможні виконувати свої функції відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», який вступив у силу 28 лютого.

151. Військово-цивільні адміністрації поєднують виконавчі та законодавчі функції органів місцевого самоврядування. Вони наділені повноваженнями обмежувати свободу пересування; забороняти діяльність політичних партій і громадських організацій; контролювати роботу підприємств та ЗМІ; призупиняти виконання функцій місцевими органами та скасовувати їхні рішення.

152. ММПЛУ зазначає, що були введені деякі застереження, щоб збалансувати ці широкі повноваження та ризики зловживання владою, які вони породжують. Рішення військово-цивільних адміністрацій повинні оприлюднюватися та можуть бути оскаржені у суді. До того ж, вони не можуть розпоряджатись (приймати рішення щодо приватизації) комунальну власність. Із цього випливає, що тепер угоди з приводу майна, які часто уможлилювали корупційні схеми на місцевому рівні, заборонені. Із іншого боку, повноваження щодо створення таких адміністрацій закріплюється за Президентом і, як видається, для відповідного рішення немає визначеного набору критеріїв. Більше того, глава військово-цивільної адміністрації населеного пункту призначається та звільняється рішенням центрального органу влади – Ради національної безпеки та оборони України, Це означає, що окрім того, що такий посадовець не обирається, він ще й не відповідає перед місцевою громадою, в інтересах якої він чи вона виконує свої функції.

Закони про декомунізацію

153. 15 травня Президент України підписав пакет із чотирьох законів⁵³, що стосуються історії України. Вони оголошують комуністичний і нацистський режими «злочинними відповідно до закону», забороняють пропаганду цих режимів і будь-яке публічне використання їхньої символіки. Закони також вимагають замінити комуністичні назви міст, вулиць, площ та інших місць. Пакет законів включає положення щодо відкриття всіх архівів органів безпеки радянської доби та вимагає публічного визнання статусу всіх, хто боровся за незалежність України. Таким чином, окрім радянських ветеранів, держава та місцева влада мають надати соціальні пільги членам різних груп, що перераховані в законі, від правозахисників до членів ультра-націоналістичних рухів, які вчиняли масові заворушення під час Другої світової війни, зокрема Організації українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА).

154. ММПЛУ зазначає, що існує серйозний ризик того, що деякі законодавчі положення можуть негативно вплинути на дебати щодо української історії й обмежити

---

⁵³ Див. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки»; Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті»; Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939 – 1945 років»; Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917 – 1991 років».

свободу самовираження таким чином, що це лише поглибить розбіжності. Наприклад, Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» зазначає, що «публічне виявлення зневажливого ставлення» до однієї з перерахованих груп, які боролись за незалежність України, і легітимність боротьби яких є «законною», є підставою для притягнення до «відповідальності» відповідно до законодавства України. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» ще більш радикальний у тому, що стосується винесення покарань у формі обмеження волі чи ув'язнення до п'яти років за створення, розповсюдження та публічне використання комуністичних і нацистських символів. Слід зазначити, що подібні положення, прийняті в інших державах, були визнані Європейським судом з прав людини⁵⁴ такими, що порушують право на свободу самовираження. Відповідно до ст. 20 МПГПП, держави-сторони Пакту зобов'язані заборонити законом лише «пропаганду війни» і «будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства».

Протидія корупції

155. 18 березня Кабінет Міністрів України створив Національне агентство з питань запобігання корупції, як цього вимагав антикорупційний пакет законів, прийнятих у жовтні 2014 р. Агентство організовуватиме електронне декларування доходів і витрат усіх державних службовців. При Агентстві для моніторингу його роботи створена громадська рада. 16 квітня Президент Порошенко призначив Артема Ситника, колишнього прокурора, директором Національного антикорупційного бюро (НАБ) – органу, який проводитиме розслідування злочинів, скоєних високопосадовцями, зокрема суддями та прокурорами. Бюро матиме змогу передавати справи до суду за допомогою спеціально підготовлених прокурорів, які мають бути призначені Генеральною прокуратурою та будуть відповідальними перед директором Бюро.

VII. ПРАВА ЛЮДИНИ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

156. Ситуація в Автономній Республіці Крим продовжує характеризуватися порушеннями прав людини, направленими переважно на осіб, які виступали проти незаконного «референдуму» у березні 2014 р., а також приходу до влади «посадовців», які застосовують закони Російської Федерації.

157. За звітний період ММПЛУ отримала повідомлення про нелюдське поводження та катування, що здійснювались кримськими «правоохоронними органами» або за їхньою участю. Залякування та арешти членів і прихильників Меджлісу та громадських активістів продовжуються. Після того, як низка ЗМІ, особливо кримськотатарських, були змушені припинити діяльність, контроль над ЗМІ посилюється. Спостерігалися також обмеження свободи релігії, що були породжені вимогами про ререєстрацію.

Катування та нелюдське поводження

158. За звітний період ММПЛУ отримала нову інформацію, у тому числі медичні та судові документи, у справі Олександра Костенка. Як зазначалося у попередніх доповідях⁵⁵, О.Костенко був заарештований «поліцією» 8 лютого 2015 р. за підозрою у пораненні співробітника «Беркуту» 18 лютого 2014 р. під час протестів на Майдані у

⁵⁴ Див., наприклад, справу *Vajnai v. Hungary*, у якій Суд визнав, що стягнення штрафу з демонстранта за носіння червоної зірки порушує свободу самовираження.

⁵⁵ Див. пункт 95 9-ї доповіді ММПЛУ щодо ситуації з правами людини в Україні.

Києві. За новою інформацією, 5 лютого 2015 р. він був викрадений двома чоловіками, можливо, пов'язаними із Федеральною службою безпеки (ФСБ) Російської Федерації, йому зав'язали очі, били і катували, у тому числі шляхом застосування електрошоку, задля отримання зізнання вини, яке він надав після того, як його доставили до «поліції» 8 лютого. ММПЛУ має копію документів медичного огляду О.Костенка, який свідчить про наявність у чоловіка численних переломів, вивиху плеча та зламаний лікоть.

159. 9 лютого 2015 р. О.Костенку надали адвоката. «Суд» помістив чоловіка на досудовий арешт⁵⁶ на два місяці. Цей строк був пізніше продовжений до 3 червня. За словами адвоката О.Костенка, він був побитий іншими заарештованими. Його захисник вимагав від «суду» видалити зі справи всі докази, що були отримані під примусом. 3 квітня «суд» відмовив у задоволенні запиту, посилаючись на його необґрунтованість та наголосивши, що отримані докази і зроблені обвинувачення, у тому числі щодо катувань, мають розглядатись разом під час майбутніх судових слухань, щоб не вплинути на можливість встановлення фактів і відповідальності. 15 травня «суд» Сімферополя визнав О.Костенка винним у нанесенні шкоди та володінні вогнепальною зброєю та приговорив його до чотирьох років і двох місяців ув'язнення. Адвокат О.Костенка заявив, що подаватиме апеляцію. ММПЛУ вважає, що окрім доказів зізнань, отриманих під час катування, ця справа також ілюструє відсутність умов здійснення справедливого правосуддя та правових гарантій прав обвинувачуваного.

160. 20 квітня офіцер ФСБ затримав Емір-Усейна Куку, члена «правозахисної контактної групи»⁵⁷, та повідомив йому, що він підозрюється за ст. 282 (Підбурення до ненависті чи ворожнечі) Кримінального кодексу Російської Федерації. Емір-Усейн Куку стверджує, що його регулярно били, поки доставляли до відділення ФСБ у Ялті. Також обшукали його будинок. 21 квітня медичне обстеження показало, що у Емір-Усейна Куку є пошкодження голови та однієї нирки.

Переслідування кримських татар і «проукраїнських» активістів

161. Тривають тиск і залякування усіх, хто не визнає фактичну владу або офіційно санкціоновані погляди на події у Криму. Зазвичай вони проявляються у свавільних арештах, обшуках будинків, допитах підозрюваних чи свідків із перевищенням повноважень, стягненням штрафів і звільненням з роботи. Вони також часто доповнюються незрозумілими та необґрунтованими звинуваченнями у пропаганді екстремізму та нетерпимості.

162. За звітний період ще чотири представники кримських татарів⁵⁸ були заарештовані та до них було застосоване досудове ув'язнення у зв'язку з подіями 26 лютого 2014 р.⁵⁹. Усім чотирьом кримським татарам інкримінується участь у масових заворушеннях. Їм загрожує тюремне ув'язнення від трьох до восьми років. 23 березня кілька кримських татар, у тому числі високопосадовці Меджлісу⁶⁰ та бізнесмен, були також викликані

⁵⁶ Йому інкримінують порушення ст. 115 (Умисне завдання легкої шкоди здоров'ю з мотивів політичної, ідеологічної, расової, національної чи релігійної ненависті чи ворожнечі або з мотивів ненависті чи ворожості по відношенню до певної соціальної групи) Кримінального кодексу Російської Федерації.

⁵⁷ Група є координаційним органом, створеним у жовтні 2014 р. фактичною владою Криму для допомоги у розшуку кримських татар, які зникли у 2014 р. Вона складається з «офіцерів поліції», посадовців Слідчого комітету Російської Федерації та родичів зниклих.

⁵⁸ Ескендер Еміргалієв був заарештований 18 лютого, Талят Юнусов – 11 березня, Алі Асанов – 15 квітня й Ескендер Небієв – 22 квітня.

⁵⁹ Детальніше див. пункт 93 доповіді ММПЛУ за період з 1 грудня 2014 р. до 15 лютого 2015 р.

⁶⁰ Наріман Джелалєв і Ільми Умеров.

для допиту в якості свідків щодо подій лютого 2014 р., а «поліція» обшукала їхні будинки. Це сталося після арешту заступника голови Меджлісу Ахтема Чийгоза 29 січня 2015 р., якого ув'язнили до 19 травня через підозру в організації масових заворушень. За цим звинуваченням можливе тюремне ув'язнення на строк від чотирьох до 10 років.

163. 11 березня «суд» Севастополя виніс рішення про 40 годин виправних робіт трьом кримським активістам і 20 годин ще одному активісту після того, як вони вивісили український прапор із надписом «Крим – це Україна» під час мітингу, який був санкціонований сімферопольською «міською адміністрацією», на честь святкування 201-ї річниці дня народження народного поета України Тараса Шевченка 9 березня. «Суд» визнав, що не зазначивши про можливість використання української символіки у запиті на проведення заходу, активісти порушили «правові положення, що регулюють проведення масових заходів». 11 березня організатор події Леонід Кузьмін був звільнений зі своєї посади вчителя історії через свою поведінку, яка «суперечить цій посаді». 17 квітня на нього напала група молодиків, у тому числі один із колишніх учнів, які, начебто, звинуватили його у членстві у «Правому секторі» та били пляшкою. Л.Кузьмін доповів про інцидент кримській «поліції».

164. 21 квітня Олексій Чорній, один з громадян України, що були заарештовані в Криму та перевезені до Російської Федерації у травні 2014 р., був визнаний російським судом винним у планування терористичних актів і контрабанді зброї та отримав сім років ув'язнення. О.Чорній, якому загрожувало до 12 років ув'язнення, домовився з обвинуваченням і визнав свою вину. У грудні 2014 р. ще один обвинувачуваний, Геннадій Афанасьєв, зробив те саме й отримав аналогічний вирок. Серед ще двох заарештованих – «проукраїнський» активіст Олександр Кольченко та режисер Олег Сенцов, які зараз проходять судовий розгляд за ст. 222-3 (Незаконне придбання, передача, збут, зберігання, перевезення чи носіння зброї, її складових частин, боєприпасів) Кримінального кодексу Російської Федерації.

Свобода самовираження

165. 1 квітня сплив кінцевий термін перереєстрації усіх кримських ЗМІ відповідно до законодавства Російської Федерації. Роскомнадзор, Федеральна служба з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій і масових комунікацій, зареєстрував 232 ЗМІ. ММПЛУ проаналізувала ситуацію з кримськотатарськими ЗМІ та виявила щонайменше сім ЗМІ, яким відмовили у реєстрації. Зокрема, це телевізійні канали «АТР» і «Лале», радіостанції «Мейдан» і «Лідер», агентство новин «QHA», газета «Авдет» і інтернет-сайт «15 хвилин». Роскомнадзор посилався на процесуальні порушення як основну причину відмови. Деяким ЗМІ не вдалося перереєструватися, незважаючи на те, що вони відправили кілька запитів. 30 і 31 березня десятки людей зібралися навпроти студії «АТР», кількох ненадовго затримали за спробу зняти відео на підтримку телеканалу. Сімферопольський «суд» наклав штраф на одного з протестувальників за «порушення правил проведення масових протестів» і виніс йому «обмежувальний арешт». 14 травня Роскомнадзор опублікував перелік із 30 ЗМІ, що використовують кримськотатарську мову, які були зареєстровані. До них входять дев'ять газет, вісім журналів, п'ять телеканалів і вісім радіостанцій, де кримськотатарська мова використовується як єдина або як одна з мов комунікації.

166. ММПЛУ зазначає, що хоча деякі ЗМІ, з повідомленнями, продовжують використовувати кримськотатарську мову, телеканал, який дивиться більшість кримськотатарського населення («АТР») і найбільш популярна газета («Авдет») не отримали ліцензії для продовження своєї роботи. ММПЛУ наголошує, що незаконні обмеження права шукати, отримувати та повідомляти будь-яку інформацію й ідеї

серйозно порушують плюралізм медіа та свободу самовираження, яка захищається ст. 19 Загальної декларації прав людини та ст. 19 МПГПП.

167. Кримські правоохоронні органи діяли таким чином, аби перешкоджати підготовці критичних репортажів щодо Криму з боку ЗМІ, які залишили півострів і переїхали до континентальної України. 2 квітня ММПЛУ провела розмову з Анною Андрієвською, журналістом кримського Центру журналістських розслідувань, яка зараз проживає в Києві. Вона повідомила, що 13 березня кримська «поліція» відкрила кримінальну справу проти неї за статтю, яку вона написала у грудні 2014 р. про кримський волонтерський батальйон українських збройних сил. «Поліція» також обшукала будинок її батьків у Криму, забрала деякі особисті нотатки та допитала колишню колегу. А. Андрієвська обвинувачується за ст. 280-1 (Публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності Російської Федерації), за якою може вноситись позбавлення волі на строк до п'яти років.

Свобода релігії

168. Громадські організації, у тому числі релігійні спільноти, також мали перереєструватися за законодавством Російської Федерації для отримання правового статусу. Кінцевий термін реєстрації продовжувався двічі⁶¹, і на сьогодні це 1 січня 2016 р. Релігійні громади, які хочуть перереєструватися, повинні надати статут організації, два протоколи зібрань громади, перелік всіх членів громади, а також інформацію про «основу релігійного вірування».

169. Майже 200 релігійних громад уже подали заявки на перереєстрацію, багато заявок досі обробляються. Станом на 8 травня, 51 громада була перереєстрована, у тому числі дві з найбільшою кількістю православних християнських і кримськотатарських віруючих на півострові: Російська православна єпархія Сімферополя та Криму та Духовне управління мусульман Республіки Крим і міста Севастополь (тобто, Муфтіят). До інших зареєстрованих організацій входять протестантська та єврейська громади. Українська православна церква Київського патріархату не подала заявку на перереєстрацію, тоді як Греко-католицька церква була змушена подавати заявку кілька разів після того, як перші були відхилені через те, що деякі документи були українською мовою.

170. ММПЛУ із занепокоєнням відзначає, що обов'язок релігійних громад перереєструватися за законодавством Російської Федерації, суворі регламентація процедури реєстрації і тривалі строки затвердження негативно вплинули на право на свободу думки, совісті та віросповідання сотень тисяч жителів Криму. Без реєстрації релігійні громади можуть збиратися, проте вони не мають права заключати договори оренди державної власності, наймати людей на роботу або запрошувати іноземців⁶².

---

⁶¹ Перший кінцевий термін – 1 січня 2015 р. і другий – 1 березня 2015 р.

⁶² Див. тематичну доповідь незалежного експерта з питань меншин Ріти Ізьяк щодо захисту та просування прав релігійних спільнот (A/68/268, пункт 61: «Необхідно забезпечити, аби всі процедури реєстрації були доступними, інклюзивними, недискримінаційними, та аби вони не були невинувато обтяжливими. Процедура реєстрації, що має на меті скоротити кількість успішних заявок через політичну чи соціальну нетерпимість, не відповідає стандартам прав людини»). Також див. тематичну доповідь Спеціального доповідача з питань свободи релігії та вірувань Хайнер Білефельд (A/HRC/22/51, пункт 42: «неможливість зареєструватися чи перереєструватися, коли це необхідно, може призвести до вразливості правового становища, що наражає релігійні меншини на політичну, економічну та соціальну небезпеку»).

Вразливі групи

171. Положення деяких вразливих груп, як-от наркозалежних, є дуже складним. Близько 800 таких осіб у Криму нині не мають доступу до життєво важливої опіоїдної замісної терапії. Відповідно до українського законодавства, лікарі у Криму давали особам, що приймали внутрішньовенні наркотики, метадон (замінник опіуму) і бупренорфін (препарат, що використовується для зменшення залежності). За російським законодавством, замісна терапія не є законним варіантом лікування наркозалежності, і програми з обміну шприцами не підтримуються. ММПЛУ отримала інформацію про те, що пацієнтам, які лишилися у Криму, було запропоновано лікування у російських лікарнях. Але таке лікування, в основному, включає просто детоксикацію та інколи – реабілітацію після неї. З березня 2014 р. до травня 2015 р. до 30 людей померли у Криму через ускладнення, пов'язані з передозуванням наркотиків або хронічним захворюванням. Десятки людей переїхали до континентальної України, переважно за допомоги Міжнародного благодійного фонду «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІДу в Україні» та мережі громадських організацій.

VIII. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

172. Необхідно вжити всіх заходів для припинення збройних дій і насильства у східних областях України задля збереження життів і попередження наступних ускладнень для тих, хто живе у зоні конфлікту. З огляду на невиконання умов припинення вогню від 15 лютого, продовжуються вбивства людей, порушення міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права. Ситуація у зоні конфлікту ще більше загострюється, місцеве населення стає все більш ізольованим, не діє принцип верховенства права, немає реального захисту опозиційних думок, вразливі групи позбавлені ефективних засобів захисту. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини вважає, що повноцінна імплементація Пакету заходів із виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. є єдиною реальною можливістю досягнення мирного вирішення ситуації на Донбасі, що створить умови для більшої поваги прав людей, які проживають як у зоні конфлікту, так і в інших регіонах України. Як було зазначено у попередніх доповідях, контроль над кордоном між Україною та Російською Федерацією, відведення іноземних бойовиків і припинення постачання зброї із Російської Федерації справили би значний вплив на підтримання правопорядку, верховенства права та реалізацію інших положень Мінських домовленостей.

173. Вплив конфлікту на економічні та соціальні права цивільних осіб лишається жахливим. Стабільно послаблюються гарантії економічних і соціальних прав, особливо на територіях, що контролюються озброєними групами. Переривання доступу до основних послуг є небезпечним для життя та може мати довготривалі наслідки для великої частини населення, що негативно впливатиме на постконфліктне відновлення суспільства.

174. Велике занепокоєння викликає ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим. Арешти, нелюдське поводження, катування та залякування продовжують застосовуватись проти політичних опонентів, переважно – проти кримськотатарської громади. Це відбувається за відання чи участі «правоохоронних органів» або груп, пов'язаних із ними. Немає дієвих правових засобів захисту затриманих осіб. Реалізація права на свободу самовираження, зборів і релігії переважно гарантується групам чи індивідам, які є лояльними до фактичної влади.

Адміністративні заходи, у тому числі вимоги щодо реєстрації, використовуються як контрольні механізми й інструменти задля попередження поширення опозиційних думок.

175. В основі забезпечення миру, примирення та стабільного відновлення України лежать відповідальність і припинення безкарності. Порушення прав людини мають розслідуватися, а за наявності доказів скоєння злочинів, винні мають бути притягнуті до відповідальності.

176. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини позитивно відзначає плідну співпрацю української влади та ММПЛУ. ММПЛУ продовжуватиме проводити моніторинг і надавати доповіді щодо розвитку ситуації з метою сприяння неупередженій і точній оцінці ситуації з правами людини, посилення та підвищення ефективності державної системи захисту прав людини.

177. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини відзначає прогрес, зроблений українською владою в імплементації деяких рекомендацій, що містились у попередніх доповідях ММПЛУ, зокрема щодо прийняття законів про судову владу та Генеральну прокуратуру. Є деякий поступ у реформі правоохоронної системи, у боротьбі із корупцією та розробці Національної стратегії у сфері прав людини. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини також вітає розробку під головуванням Міністерства соціальної політики Національного плану дій щодо імплементації резолюції 1325 Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй, яка наголошує на ролі жінок у вирішенні конфліктів і досягненні миру.

178. Рекомендації, які були зроблені у попередніх доповідях ММПЛУ, починаючи з квітня 2014 р., і які не були виконані, лишаються у силі, ще раз підкреслюється їхня важливість. Крім того, УВКПЛ ООН закликає всі сторони виконати наступні рекомендації:

Усім сторонам збройних дій у Донецькій і Луганській областях:

- a) Шукати спільну позицію через постійний діалог з метою повної імплементації Пакету заходів із виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. Зокрема, належним чином працювати над виконанням положень Пакету, які прямо впливають на права людини.
- b) Надати пріоритет заходам із розмінування, зокрема у місцевості, де очікується повернення ВПО, та проводити заходи із освіти з питань мінної небезпеки для дітей і громад.
- c) Дозволити повний і безперешкодний доступ, доставку, зберігання та розподіл гуманітарної допомоги у зоні конфлікту.
- d) Забезпечити додаткові гарантії безпеки для гуманітарних організацій, які прибувають до населених пунктів, розділених лінією зіткнення.

Уряду України:

- e) Розслідувати всі порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права, скоєні на сході, зокрема такі, що були вчинені урядовими збройними силами.
- f) Гарантувати незалежність і неупередженість суддів у рамках їхнього мандату, особливо щодо подій на Майдані та насильства, що сталося 2 травня в Одесі.
- g) Провести неупереджене й об'єктивне розслідування нещодавніх убивств колишніх депутатів Верховної Ради України і журналіста. Надавати регулярні доповіді щодо прогресу в таких розслідуваннях.

- h) Скасувати Тимчасовий порядок, прийнятий 21 січня. Обмеження свободи пересування повинні вводитися на основі чітких критеріїв і мають відповідати критеріям необхідності та пропорційності. Ті особи, що прагнуть безпеки та захисту, повинні мати право на реалізацію цього без необхідності завчасно подавати заявку на отримання дозволу чи проходження через попередньо визначені контрольні пункти.
- i) Розробити механізми забезпечення того, що всі люди, які знаходяться на території, підконтрольній озброєним групам, мають доступ до правосуддя.
- j) Розробити компенсаційні механізми для людей, чиє майно було пошкоджене під час конфлікту.
- k) Вжити заходів безпеки для проведення зібрань, а не забороняти їх; сприяти проведенню зібрань, у тому числі спонтанних зібрань, якщо вони залишаються мирними за своєю природою.
- l) Забезпечити, щоб процес розробки нової конституції України був прозорим, відкритим і інклюзивним, щоб у ньому повноцінно брало участь громадянське суспільство, у тому числі жінки, представники меншин і корінних народів.
- m) Пришвидшити процес прийняття Національної стратегії у сфері прав людини і почати розробку Національного плану дій у сфері прав людини.
- n) Повернутися до діалогу із громадянським суспільством з метою забезпечення широкої підтримки реформи правоохоронної системи, починаючи з найнижчого рівня.
- o) Змінити положення законів про декомунізацію таким чином, щоб вони відповідали міжнародним стандартам щодо свободи самовираження.
- p) Розробити спеціальні процедури раннього виявлення, реєстрації і документації внутрішньо переміщених дітей, які подорожують без рідних або окремо, та гарантувати їхній доступ до допомоги та послуг.
- q) Розробити державну програму з підтримки та соціальної адаптації ВПО та передбачити довготривалі варіанти дій для них, як це передбачено пунктом 3 статті 10 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Фактичній владі в Криму та Російській Федерації:

- r) Припинити незаконні арешти та затримання політичних опонентів у Криму та розслідувати всі звинувачення про порушення прав людини «правоохоронними органами», зокрема випадки нелюдського поводження та катування.
- s) Скасувати, зокрема, рішення про ненадання ліценцій кримськотатарським ЗМІ, що непропорційно впливає на їхню громаду та може також вважатись дискримінацією за етнічною ознакою.
- t) Припинити практику ускладненої процедури реєстрації у Криму, яка була переважно застосована до ЗМІ та релігійних організацій і обмежила реалізацію права на свободу самовираження, думки, совісті та релігії.